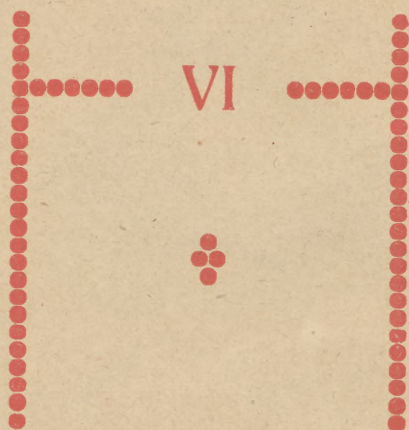

B 2073

EDASI

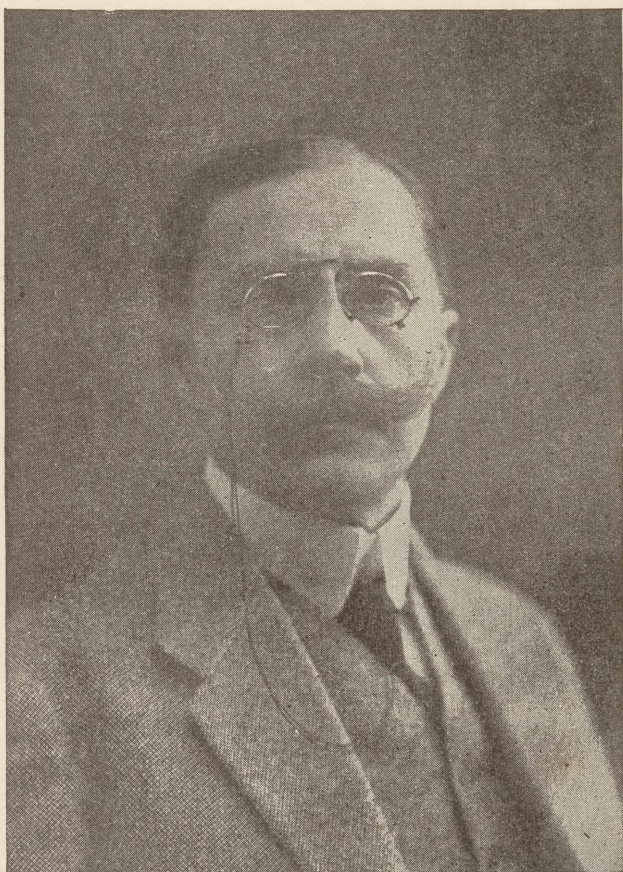

J. LILIENBACHI TOIMETATUD

C. A. Bickel.

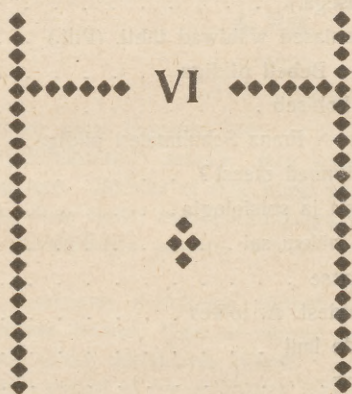
1840—1913

Ernst Vilde

30 aastat (1883—1913)
kirjandusepõllul tööd teinud

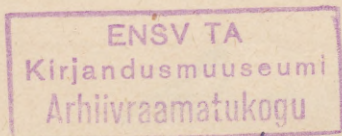
EDASI

J. LILIENBACHI TOIMETUSEL

Edasi VI.

	Lhk.
<i>A. Rei</i> : Eduard Wilde, Eesti Kirjanduse Selts ja Eesti kuttura . . .	3
<i>J. Kirkmann</i> : Kuhu põllumajandus ruttab.	33
<i>H. Pöggelmann</i> : Tööliste palgaolud Põhja-Amerika Ühisriikides. (Kahe joonistusega.).	39
<i>H. Daumier</i> : Kodanlased wahiwad tähti. (Pilt.)	48
<i>August Bebeli</i> kiri — Bebeli pildiga	49
<i>A. Raudpea</i> : Tuul kohiseb	50
Surmanuhtluse wastu — Franz Schuhmeieri pildiga	51
<i>A. Raudpea</i> : Kas tunned meest?	52
<i>J. Depman</i> : Biologia ja sotsiologia	53
<i>W. B.</i> : Kuda Madis müksu sai	57
<i>A. Raudpea</i> : Üeldakse	61
<i>Heinrich Heine</i> lauludest. A. tõlkes	62
<i>K. Wibuane</i> : Orjade laul	64
<i>J. L.</i> : Wabadusetung	64

60826

J. Topmanni trükk, Tallinnas.

Eduard Wilde, Eesti Kirjanduse Selts ja Eesti kultura.

A. Rei.

Eessõnaks.

Suurem jagu lugejaid teab wist juba, milles E. Kirjanduse Seltsi „Wilde-skandal“ seisab. Kes seda ei tea, seda tutvustame me kohe asjaga. Selleks ei lähe kuigi palju ruumi tarwis.

Kirjanduse Seltsi asemikkudekogu, kes 19. aug. Tartus Wilde awalikku protestikirja arutas, wõttis asja kohta järgmise otsuse wastu:

„1) Auuhinna mõistmise toimekond on oma tööd parema tötunde järele teinud, ilma et mingit wälist surwet teda wabas otsustamises oleks takistamas olnud.

2) Oma otsust ei ole auuhinna mõistjate toimekond mitte poliitiliste põhjusede põhjal ega erakondlikus waimus teinud, waid ainuüksi ästetilistel ja kirjanduslistel põhjusedetel.

3) Auuhinna mõistmise toimekond ei ole „Tabamata imet“ kirjanduslistel põhjustel üleüldse mitte auuhinnawäärilikuks arwananud, mispärast see wäide täiesti ekslik on, nagu oleks auuhinnamõistmise toimekond selle teose muil põhjustel auuhinnast ilma jätanud. „Jutustused“, mis auuhinnamõistmisel harutusele tulid, pidid wormiliku protesti põhjal, et see jutukogu tõepoolest alles 1913. aastal on ilmunud ja sellepärast 1912. aasta arwel kui üksik kirjanduslik teos hindamisele ei wõi tulla, waid kõrwale peab jääma.

4) Auuhinnamõistmise toimekond on E. Wilde kirjanikutegewuse toetamiseks temale toetamiseraha nime all auupalka tahtnud määrata. Et temale aga kirjanduslistel põhjustel wõimata oli kirjaniku wiimase aasta tööle auuhinda anda, siis wõttis tema E. Wilde wiimase aja tööd üleüldlikult aluseks, mille põhjal tema wõis kirjanikule auupalka määrata.

5) Auuhinnamõistmise toimekond on selles asjas üheainsa otsuse kindlal ja lõpulikul kujul walmistanud, mille eestseisus muutmata on wastu wõtnud.

Kõige selle pääle waadates tunnistab asemikkudekogu auuhinnamõistmise toimekonna ja eestseisuse teguwiisi õigeks „ja leiab Wilde protesti põhjendamata olewat“.

See otsus suudaks ehk mõndagi lugejat rahustada. Kuid et ta seda suudaks, on waja, et lugeja Wilde protestikirja ei oleks näinud. Meie olime nende õnnetute hulgas, kes Wilde kirja on lugenud. Ja sellepärast ei suutnud see otsus meid kuidagi rahuldada. Sest kõige lihtsam ja pealiskaudsem waatlemine näitab, et, näit., punkt 5. awalik wale on, punkt 3. asja wõeriti ja waleste seletab, ja punkt 4. mitte ainult Wilde küsimiste peale ei wasta, waid neid küsimisi ainult kordab ja sellega Wilde süüdistusi weel uue tõendusega kinnitab. Mis aga meid tõukas asja lähemalt waatlema ja uurima, oli see, et selle otsuse autoritel julgust jatkus asjalikkude arwustuste peale niisuguse ägedusega wastama hakata, just nagu piaksid nad ise endi asja õigeks. „Sortsileeme lõhna lainetega“, „mäda käomunadega“ ja teiste sarnaste, meie arust rohkem wärgete kui asjaliste ehk uskumapanewate põhjendustega kuulutati otsuse asjalikud arwustused mõnitamiseks, ässitamiseks, sajatamiseks ja mahasõimamiseks. Ja kõike seda sellest hoolimata, et tagantjärele ilmuwad dokumendid (K. A. Hindrey ja Aino Kallase kirjad) Wilde süüdistustele ikka kindlamaid tõendusis lisaks töid. See oli, mis meid tõukas asja lähemalt uurima. Mis meile sulle pihku surus, ei olnud ei sümpatia Wilde wastu, ei antipatia Kirjanduseseltsi tegelaste wastu, waid lihtsalt õiguste adlase südametunnistus, mis sellega leppida ei suutnud, et Wildele nii lausa, iga õiguse mõiste üle hirwitades ülekohtu tehakse, ja sellejuures weel nii jonnika kangekaelsusega seda ülekohtutegu kaitstakse, ehk küll kaitstajatel endil silmanähtawalt usk oma asja õigusesse puudub. *) Me wõtsime kõik asjasse puutuwad dokumendid hoolsa uurimise alla, me waatasime asja peale kui juridilise küsimuse peale ja püüdsime ainuüksinda loogikat ülemaks kohtunikuks wõttes selgeks teha, kellel õigus on. Wildel wõi E. K. S. tegelastel, ja missugused süüdistuse punktid kindlaks on tehtud, missugused ümber lükatud. Me jõudsime järgmise otsuse juure, milles — julgeme seda kategoriliselt kinnitada — ühtegi sõna ei ole, mida tundmus wõi erapoolikus dikteerinud, ja mida mitte loogikaliste argumentide raudrüüd ei kaitseks.

*) Seda näitab asja arutamise ja läbiwiimise wiis Tartu koosolekutel 19. ja 20. augustil. Waata alamal, lk 22.

Meie otsus on järgmine: Ulemaltoodud Kirjanduseseltsi asemikkudekogu otsus on algusest lõpuni wale: mitte üksgi sõna ei ole temas õige. Õige resolutsion käiks järgmiselt:

1. Auhinnamõistmise-toimekonna „parem tõetunne“ on W. Reimani dikteeritud, sest W. Reimani surwel taganes toimekond oma esimisest otsusest ja tegi uue.

2. Oma otsust ei teinud toimekond mitte ästetilistel ega kirjanduslistel põhjusemõtetel, waid väljaspool kirjandust seiswatel põhjustel.

3. Auhinna toimekond leidis küll, et Wilde „Tabamata ime“ auhinna on ära teeninud, kuid leidis mitte-kirjanduslistel põhjustel wõimata olewat sellele teusele auhinda anda. Et aga awalikku südametunnistust rahustada, lepiti esiotsa selle peale kokku, et „Jutustustele“ auhind anda, mida otsustati 1912. a. raamatuks ja seega hindamise alla käiwaks pidada. W. Reimani pealekäämise mõjul muudeti esialgne otsus ära ja tunnistati, et Jutustused 1913. a. raamat on ning hindamise sekka ei käi.

4. Et kõike seda parteilist asjaajamist publikumi eest ära warjata, ja et — W. Reimani tahtmist täites — „Jutustusi isegi mitte nimepidi nimetada, ristiti esialgselt mõeldud „Jutustuste“ auhind Ed. Wilde tuetuserahaks, ja et seda wolituse rikkumist minigisuguse, olgugi pureda õigusewarjuga katta, põhjendati seda tuetuseraha „kirjaniku wiimasel ajal silmanähtawa edenemisega“ jne jne.

5. Selles asjas on toimekond ja eestseisus vähemalt kaks otsust teinud: ühe, mille eestseisus 21. II wastu wõtnud ja kinnitanud, ja kunagi hiljem teise, mida nüüd kaitsetakse.

Kõige selle peale waadates on Wilde protest kõigiti kindlaste põhjendatud

Toonitame weel kord, et meie otsuses iga sõna loogikaliselt soomustatud on. Allpool leiawad lugejad põhjendused. Kui meid ümber tahetakse liikata, siis piab ära näidatama, et Eestis loogika seadustel ja kohtuliku dokumentidekriitika reeglitel maksuwust ei ole, wõi et meie nende seaduste ja reeglite wastu eksinud oleme. Kui meie wastu muid dokumenti ei leita kui „mäda käomune“, siis ütleme juba ette ära, et meie niisuguste argumentide peale wastama ei hakka. Sest niisuguste „tänewakirjanikkude tooruste“ autor näitaks ainult, et tema ja meie waimlise edenemise astmed üksteisest liiaks kaugel seisawad, kui et maksaks waidlema hakata. Kui aga meiega sedasama tahetakse teha mis Ed. Laamaniga, nimelt et meie asjalikud põhjendused lugejate eest ära warjatakse ja lugejatele ülbelt kinnitatakse, et meie kirjutus muud pole kui „wurle ehk hulliganiloomulise nimese“ „ilma mingi põhjata“ „sõimamine“,

mis „oma sihiliku k aralikkusega asjalikult juba ammugi tagasi tõrjutud“ olewat*), siis ütleme juba ette, et seesugused „wurle- ehk huliganiloomulised“ waidluse-w tted meid wäga wähe heidutawad. Sest meie kirjutus on — kahjuks! — lugejatele k ttesaadawam kui Laamani kirjutused, mis ajalehes ilmusid. Ja mõnelgi lugejal ehk tuleb patune tung ka oma silmaga järele waadata, kas need „ilma mingi põhjata“ kinnitused ka õiged on.

Kuid läheme asja juure.

I.

„Parem tõetunne“ ja W. Reimani surwe.

On loomulik, kui me oma arutuste aluseks Kirjanduse Seltsi asemikkudekogu resolutsiooni paneme.

Esimene punkt käib nii:

„Auhinna mõistmise toimekond on oma tööd parema tõetunde järele teinud, ilma et mingit w limist surwet teda wabas otsustamises oleks takistamas olnud“.

See on wäga armas kinnitus. Weel armsam oleks, kui ta ka millegagi põhjendatud oleks. N iid aga rikub kõige meie r emu see ära, et sellegi p hjendustelageda kinnitusega lood korras ei ole.

Nimelt on koosolekul ühel inimesel natuke rohkem üle huulte lipsatanud, kui diplomatistel resolutsioniautoritel tarwis on. „Tõnissoni ja G. Luiga küsimiste peale wastab weel Aino Kallas, et Jutustustele auhind sellepärast andmata jäeti, et W. Reiman selles pornografiat nägi.“ Nii teatab „Meie Aastasada“ asemikkudekogu koosoleku kirjelduses („M. A.“ nr 95, 20. VIII 13). Hiljem on A. Kallas küll aru saanud, et tal see lause wäga ettewaatmatalt üle huulte libisenud, ja püiab oma kirjas („Postimehes“, ära trükitud „M. Aastasajas“ nr 101, 3. IX) wiga kuidagi ära parandada, kuid m ssib ennast sellega ainult weel enam sisse. Tõepoolest. A. Kallas kirjutab:

„Ma ütlesin oma sõnad, mida „Meie Aastasaja“ kirjasaatja liig lahtikistult ja kategoriliselt on refererinud ja mis selleläbi walearwamisteks maad on andnud, sest et ma seekord oma kohuseks pidasin koosolekut  p. Reimani kirja täie sisuga tutwustada ja et see minu meelest mitte õige ei olnud, et ainult wormilikust

*) Alamal näitame dokumentliselt ära, et E. Laamaniga just nii juhtus. Laamani kirjutusest ei too Tõnisson targu mitte ühte ainust põhjendust ette. Kriuget, mille abil ta sellest m  da lipsab, ei lueks wist iga nurga-adwokatgi oma au kohaseks tarwitada. „Ei maksa meil seda „waimu“ sünnitust täielikult „Postimehe“ lugejatele esitada hakata.“ Lugeja jääb muidugi lootma, et T n. Laamani kirja ainult osaliselt, tähtsamates kohtades ette toob. Tõnisson jälle loodab, et lugeja nii l hikse mäluga on, et tal see kaudne lubamine juba mõne ria pärast meelest ära läheb. Ju ta oma auditoriumi tunneb!

protestist kõneldi, olgugi et otsusetegemisel ainult viimane mõõduandew oli. See oli seekord minu arwamine asjast. Eilasest saadik aga on minul teine õp. Reimani kiri käes (kirj. 14. weebr. 1913), kus ta selge sõnaga järgmist ütleb:

„Sisuliselt ei wõi eestseisus auhinnamõistjate otsuse wastu waielda: tal puudub seks õigus; sisulist protesti ei saa ma nõnda awaldada.“

See lause muudab asjaolu täiesti. Kahetsen wäga, et mul selle kirja sisu enne teada ei olnud ja et osalt minu sõnade läbi eksiarwamisi on tekkinud.

Tartus 29./8. 1913.

Aino Kallas.

See kiri on juba sellepoolet wäga tähtis, et ta „M. A.“ teate wastuawaldemata faktiks teeb — A. Kallas ei aja oma sõnu tagasi. Kui aga A. Kallas arwab, et tema kirjas ettetoodaw W. Reimani lause „asjaolu täieste muudab“, siis ilmutab see ainult, et selle daame tugew külg mitte loogikalises mõtlemises ei seisa. Sest A. K. kirjast selgub ainult järgmist. Peale selle kirja, mille sisuga A. K. koosolejaid tahtis tutwustada, ja mille põhjal ta koosolekul ütles: „Jutustustele jäeti auhind sellepärast andmata, et W. Reiman selles pornografiat nägi“, — peale selle kirja on W. Reiman weel, kas hiljem wõi kellelegi teisele adressadile 14. II ühe teise kirja kirjutanud, kus ta üles tunnistab, et tal sisulikuks protestiks õigus **puudub**. Kuid see ei tee seda esimist kirja, kus sisulik protest sees, mitte olemataks. Hindrey kirjast („Post.“ nr 203, 4. IX 13) leiame asja kohta weel kinnitust. Hindrey kirjutab: „Warsti pääle seda näidati mulle ühte W. Reimani kirja, milles W. R. „Jutust.“ kohta õige halwakspanewalt oma arwamist awaldas, seejuures auhinnamõistjate wormilise eksituse pääle tähelepanemist juhtides. Meie pääle wõis ainult wormiline protest mõjuda *)“. Hindreyle näidatud W. R. kiri wõis seesama kiri olla, mille peale A. Kallas asemikkudekogu koosolekul tuetas, wõib ka olla teine, aga et W. Reiman auhinnatoimekonna liikmeid sisulikkude protestidega on pommitanud, see on nüüd kahe kõige kindlama tunnistaja suu läbi kõikumataks tehtud. Ja sellega on resolutsiooni esimise punkti kinnitus, et „auh.-toimekonda mingi wälimine surwe wabasotsustamises takistamas pole olnud“, awalikult waleks tehtud. Sest Wilde räägib just ja ainult W. Reimani surwest, s.o sündmata mõjuawaldamisest auh.-toimekonna peale. **) Et see

*) Meie sõrendused.

**) „Eestis on küll mõndagi võimalik, mis kulturamail mitte võimalik ei oleks aga et ühe kirjanduseseltsi president oma isiklist wõimu selleks tarwitab, et ilukirjandulise auhinna-komisjoni peale, kes ainult enda esteetlise südametunnistuse järele

surwe olemas oli, s.o et W. R. sisulikkude protestidega toimekonna waba otsustamist takistada püüdis, see on nüüd A. Kallase ja K. A. Hindrey läbi wastuwaidlemata selgeks tehtud. Ja mis nende 23 kulturasõbra ja kirjanduseedendaja peale, kes seda resolutsioni septsenud, weel oopis iseäralikku walgust heidab, on see, et see wale peale selle awalduse, mis A. Kallas koosolekul tegi, täitsa teadlik wale on.

Iseasi on muidugi selle kinnitusega, mille taha nüüd nii A. Kallas kui K. A. Hindrey peitu püiawad pugeda, et „otsusetegemisel muidugi ainult wormilik protest mõeduandew wõis olla“. See on, et: jaa, objektiwliiselt oli surwe, s.o lubamata pealekäimine küll olemas, aga meie olime niiwõrd truud endi kohtunikulisele erapoole-tuse-wandele, et see surwe meie peale mingisugust mõju ei suutnud awaldada. Kuid see on esiteks täitsa põhjendustelage kinnitus, mida seda vähem põhjust on pimespidi uskuma jääda, et ta inimeste poolt tuleb, kel liiaks suur interress on, et seda uskuma jäätaks. Teiseks aga ei räägi asjaolud mitte selle kinnituse kasuks, waid just tema wastu.

Tõepoolest. K. A. Hindrey ei suuda meid mitte uskuma panna, et komisjon mitte esiotsa ei otsustanud „Jutustustele“ auhinda anda. Esiteks teatab „Päewalehe“ sõnum 11. weebuarist, et Wildele „J.“ eest on auhind määratud. Hindrey ütleb, et see on „ajakirjaniku eksimine täpikäalsuses“. Püiame uskuda, ehk küll kaunis raske on uskuda, et auhinna komisjoni liige täpikäalsusest nii kaugele kõrwale wõis wääratada*). Kuid edasi teatab A. Kitzberg oma 19. II kirjas Wildele jällegi sedasama.***) Hindrey ütleb jälle, et A. Kitzberg eksinud on. Püiame weelgi uskuda. Aga kui nüüd A. Jürgenstein jällegi 20. III kirjas teatab, et „auhinna mõistjad esiti nimelt selle peale olid kokku leppinud, et „J.“

piab kohut mõistma, mõju awaldada—see on Eestisgi liig! Kui see teade tõeks läheb, siis on seesama hr. W. R., kes nii palju kõlblusest armastab kõnelda ja kirjutada, oma kõlblusetundega wägiwalda suutnud ühendada, et mittepoliitilises seltsis poliitilisele wastasele selja tagant aatelist ja ainelist hoopki anda! Ning auhinna komisjoni, kelle iseenesest mõistetaw eeltingimine piiramata otsustusewabadus on, paindus esimehe wõimule ja mõjule alla! Ja eestseisus, kes mulle „Jutustuste“ auhindamise ametlikult juba teada andis, täitis presidentliku isewaltseja käsku ning kirjutas krabinal ka muudetud otsusele alla. See on ju üpris armas metod, rühmapoliitiliselt wastumeelseid raamatuid ära nottida.“ (Wilde Aw. kiri, lk 6—7.)

*) A. Jürgenstein teatab nimelt (ta 20. III kiri E. Wildele, „Aw. kiri“, lk 12), et selle sõnumi autor üks auhinna mõistja on.

**) „Aw. k.“, lk 3. Oma hiljemal kirjas Wildele (Aw. k., lk 9) ja 19. augusti koosolekul (w. „M. A.“ koosoleku kirjeldus, nr 95, 20. VIII 13) püiab A. Kitzberg küll ka ise oma 19. II kirja eksituseks ajada, kuid silmanähtaw on, et tal liiaks suur interress on oma esialgsel tunnistust tagasi wõtta, nii et need katsed usaldust ei ärata.

eest auhinnaks 150 r. määrata*), ja kui nüüd Hindrey jällegi ütleb, et ka Jürgenstein eksinud on, siis — wabandagu meid küll K. A. Hindrey, aga me oleme walmis kihla wedama, et selle ta kolmanda wastuse juures iga kohtuniku näu üle umbusu naerumuige laiali libiseks. Kõik kolm tunnismeest, kes kõik asjale wäga lähedal seisawad**), eksiwad; eksiwad sel ajal, kui asjaga mingisugust kimpujäämist ette ei ole näha, ja eksiwad kõik ühte moodi. Ainult hra K. A. Hindrey, kes asjaga juba kimbuson, ei eksi. Ja peale kõige muu on Jürgensteini tunnistus ja Päewalehe sõnum objektiwiliselt wäga ilusas kokkukõlas: J. räägib just, et auh.-mõistjad esiti „Jutustustele“ auhinna peale kokku leppinud, ja et üks auh.-mõistja teate liig kiireste ajalehte lasknud, ja Pwl. sõnum oli just esimine awalik sõnum asjast. Hra K. A. Hindrey piab meid juba wabandama, — ta wõiks ise näha, et ta wõimatut asja nõuab, kui ta tahab, et me teda uskuma piaksime jääma. Sest kõigist neist tõendustest jätkub täieste, et kategoriliselt wõib ütelda: esiotsa olid auh.-mõistjad selle peale kokku leppinud, et Wilde „Jutustuste“ eest auhinda anda.

Edasi. Mikspärast taganeti sellest esialgsest otsusest. Hindrey püiab asja nii kujutada. Esiti otsustatud Wildele „Jut.“ ilmumise puhul autasu määrata, sellejuures ära tähendades, et Wilde kogutegewus selle autasu määramise juures peaosas mängiwat. (Et see — pehmelt üeldes — ebatõde on, tegime praegu selgeks.) Kui seal tuleb W. Reimani kiri, kus — peale õige halwakspanewa otsuse „Jut.“ kohta — ka „auhinnamõistjate wormilise wia peale tähelpanemist juhatakse“. Ja „et ka ajakirjanduses selle wormilise wia peale tähelpanemist juhiti, et 1913. a. kirjandust 1912. a. kirjanduse alla wõeti“, ja et auh.-mõistjad „nii kui nii Wilde kogutegewuse eest tasu tahtnud anda ja „Jut.“ omaltpoolt sellele kogutegewusele mitte suurt lisa ei pakkunud“, siis wõinud nad „päris rahuliku südametunnistusega oma otsust ka sellekohaselt formuleerida, s.o. et seda n.n. autasu mitte „Jut.“ ilmumise „puhul“ pole antud. See on omastkohast kaunis terawmõtteline kombinatsioon; kahju ainult, et temas ühtgi õiget sõna ei ole: ta on algusest lõpuni wale. Sest E. Kirj. Seltsi eestseisuse koosoleku protokoll 21. weebruarist keerab ta ilma wähema halastuseta kummuli. Sealt lueme: „**Auh.-mõistjate otsus** pandi ette, kus A. Kitzbergile „Libahundi“ eest 150 rbl., O. Lutsule ergutuse auhinnaks 50 rbl. ja E. Wildele toetuserahaks 150 rbl. on määratud. Wilde tööde ärahindamise seaduse ka tema „Jutus-

*) Aw K., lk 11.

**) Üks on auh.-komisjoni liige, üks seltsi laekahoidja, üks kirjatoimetaja.

tused“, mille wälimiste kaante pääl küll 1913 seisab, mille trükipoognate pääl aga 1912 on, nii et seda raamatut 1912. a. raamatute hulka peab arwama. — **Eestseisus kinnitab need otsused** ja annab kirjatoimetaja hooleks seda otsust seltsi ja komisjoni nimel „E. Kirjanduse“ lähemas numbris awaldada.“*) Seega on auh.-komisjon juba sellajal, kui „Jut.“ vähemalt weel „ärahindamise sekka“ käisid, wäga hästi sellest wormiküsimusest teadnud; weel enam, ta on seda küsimust arutanud, asja kohta isegi kindla seisukoha wõtnud ja otsuse teinud (nimelt et küllalt õigust on „Jutustusi“ 1912. a. raamatuks pidada), ja selle otsuse koguni eestseisusele kinnitamiseks ette pannud. Ja eestseisus on tema kinnitanud.

Ühes sellega wette langenud on aga iga wiimane kui seletus, mis meie wiimast küsimust kuidagiwiisi rahuldawalt ära suudaks wastata: mispärast taganeti esialgsest otsusest — Wildele „Jut.“ eest auhinda anda? Selle põhjuseks ei saanud wormiline protest olla. Ei olnud sugugi W. Reimani kirja ega ajakirjanduse tähendusi tarwis, et wormiwa kohta silmi awada. See wormiline protest oli juba otsusetegemise juures auhinnamõistjatel ette nähtud ja tema peale wastus juba ette ära antud. Seega ei ole ühtgi uut momenti näha, mis otsust muutma oleks sundinud. See on — kui W. Reimani sisulik protest („õige halwakspanew otsus Jutustuste kohta“) arwest wälja jätta, ehk, kui mitte oletada, et E. K. S. auhinnamõistjad ja eestseisus endi otsuseid purjus peaga teewad: täna otsustawad ühtewiisi ja homme ilma mingi uue põhjusest risti wastuoksa. Asjade tõeline seisukord on wastupidine sellele, mida Hindrey ja A. Kallas wastu oma paremat tõetundmist ja südame-tunnistust seletawad, nimelt et nende peale ainult W. Reimani wormiline protest wõis mõjuda; just wormiline protest ei wõinud enam mõjuda, sest et ta juba otsusetegemise juures oli ette nähtud ja eitawalt ära otsustatud. Kui W. Reimani protest weel mõjuda wõis, siis ainult ta sisulik protest. Ja et see ainuke uus moment on, mis auhinnamõistjate nii äkilist meeltepööret seletada wõib; ja et süüaluste (A. Kallase ja K. A. Hindrey) endi seletustest selgeste näha on, et W. Reimani mingisugune protest selle meeltepöörde juures tegew on olnud; ja et A. Kallas kõiki neid meie loogikalisi järeldusi kinnitades otsekohe ilmutas**): Jutustustele jäi auhind sellepärast andmata, et W. Reiman selles pornagrafiat

*) Selle wäljawõtte nimetatud protokollist on E. K. S. laekahoidja A. Kitzberg Wildele saatnud, ja Wilde on ta oma Aw. kirjas (lk 13—14) ära trükinud.

**) Peetagu meeles, pr A. Kallas ei taja poole sõnagagi tagasi, et ta on ütelnud Jutustustele jäi auhind sellepärast andmata, et W. Reiman selles pornografiat nägi.

nägi, — siis on kõige sellega asi otse matemaatilise kõikumatus-
sega (more geometrico, wana Spinoza sõna tarwitades) selgeks
tehtud: auhinnamõistjate „paremat tõetunnet“ on W.
Reiman dikteerinud. *)

Resolutsioni esimise punktiga oleme nüüd walmis. Temast
ei ole mitte midagi järele jäänud. Nii selles punktis sisalduw posi-
tiwline wäide (et toimekond oma tööd parema tõetunde järele tegi), kui
ka teises pooles sisalduw eitaw wäide (et toimekonda wabas otsus-
tamises misgi wäline surwe takistamas polnud), on — nimetame
asja ära teenitud nimega — jultunud wale. Ja vähemalt
teise — eitawa — wäite kohta võib täie rõhuga ja kategoriliselt
ütelda, et see pealegi weel teadlik wale on. Ja nüüd läheme
edasi.

II.

„Jutustuste“ nähtaw komödia ja „Tabamata
ime“ nägemata tragödia.

Hea küll, esialgne otsus — „Jutustustele“ auhinda anda —
muudeti ära. Mil põhjusel see sündis, seda nägime: Reimani sur-
wel. Kuid olgu mis põhjustel tahte — „Jutustustele“ jäetakse au-
hind andmata. Nüüd tekib aga küsimus, mille eest siis Wildele 150
rbl määrati. Ja selle küsimusega on wastajad jälle suures kim-
batuses.

Resolutsion lausub:

„(3.) Auuh.-toimekond ei ole „Tabam. imet“ kirjanduslistel põh-
justel üleüldse mitte auhinnawäärilikuks arwanud, mispärast see

Kui ta seda oma ütelust oma kirjaga just nagu pehmenada püiab, siis ilmutab see
ainult seda poolikust ja kahepaiksust, mis mõnda loogikanõrka inimest takistab oma
enda mõtet lõpuni mõtlemast; nad kardawad oma endi loogikat. W. Reimani kirjad,
mida A. Kallas alles nüüd, peale 19. VIII näha on saanud, ei puutu ju sugugi asjasse.
Küsimus seisab selles, kas otsusetegemise ajal mingisugused W. Reimani — kas kirja-
lised või suusõnalised — awaldused auh.-mõistjate psüühikani olid ulatanud, mis nende
waba otsustamise peale rõhuvat mõju awaldasid. Ja A. Kallase sõnadest järgneb sel-
geste, et vähemalt tema enda psüühika niisugust lubamata rõhumist on tunnud. Weel
enam, vähemalt tema enese kohta on selge, et see rõhumine mitte ilma tagajärjeta ei
jäänud, kui ta ütleb, et selle — Reimani surwe — pärast auhind andmata jäi.
Eksida võib ta ainult selles, kui ta sedasama ka teise kahe kom.-lõikme kohta oletab.
Kuid sellest on küllalt, et teda ennast wastuaidlemata „kahtlaseks kohtunikuks“ (jude-
suspectus) tunnistada. Ja niisama on ühest „kahtlasest kohtunikust“ täitsa küllalt, et
kogu kollegiumi otsusest igasugust otsuse-autoriteeti riisuda.

*) Ainult sellega saaks meie otsust ümber lükata, kui awalikuks tehtaks, et E.
K. S. eestseisus 21. weebruaril ülemaaltoodud otsust ei teinud. Siis langewad meie järeldused
isegi kokku. Kuid et seda senini pole tehtud, piab järeldama, et see wäljawõte
õige on. Kui nüüd weel piaks tahetama niisuguse konksuga platsi tulla, siis ütleme ette,
et see ainult tähendaks, et tagantjärele protokolliraamatu kallal wõltsimine on toime
pandud.

wäide täiesti ekslik on, nagu oleks auuh. toimekond selle teose muil põhjustel auuhinnast ilma jätnud. „Jutustused“, mis auuhinnamõistmisel harutusele tulid, pidid wormiliku protesti põhjal, et see jutukogu tõepoolest alles 1913. a. on ilmunud ja sellepärast 1912. a. arwel kui üksik kirjanduslik teos hindamisele ei wõi tulla, waid kõrwale peab jääma. *)

(4.) Auuh.-toimekond on E. Wilde kirjanikutegewuse toetamiseks temale toetamiseraha nime all aupalka tahtnud määrata. Et temale aga kirjanduslistel põhjustel wõimata oli wiimase aasta tööle auhinda anda, siis wõttis tema E. Wilde wiimase aja tööd üleüldlikult aluseks, mille põhjal tema wõis kirjanikule aupalka määrata.“

Nii resolutsion. Kui need punktid — nagu aimata wõib — mitte selleks pole kirjutatud, et Wilde süüdistusi kinnitada, waid et neid ümber lükata, siis piab imestama, kui napilt taewas selle resolutsioni autoritele nende maapealseks teekäiguks loogikat on kaasa annud. Wilde pärrib neilt tungiwalt järele: millest tuli see wastuseismata tung, mind igal tingimisel, maksu mis maksab, 150 rublaga õnnelikuks teha, kuigi selleks — kõigest wolitusepiiridest üle hüppamist waja läks; millega seletab toimekond oma wolituse rikkumist: neil herradel on selge ja piiratud wolituse — neile assigneeritud 350 rbl 1912. a. ilmunud ilukirjandusliste tööde eest auhindadeks jagada; Wildel ei leia nad ühtegi selle tingimise alla käiwat auhinnawäärilist tööd, — neil pole mingit sisulikku õigust ega wormilikku wõimalust Wildele ei auhinda, ei seda wähem veel mingit tuetuseraha anda, — kõigest sellest ei hoolita! Wolitusest rahulikult üle astudes määravad herrad kirjanikule E. Wildele tuetuseraha, justnagu oleks see nende eraraha, ja mitte awalik seltskonna raha, mille tarwitamiseks wolituse näul selgejocneline eeskiri on antud. Millega seletatakse seda silmatorkawat wolituserikkumist? Nii küsib Wilde, ja resolutsioni autorid wastawad: „toimekond on tahtnud E. Wilde kirjanikutegewuse tuetamiseks temale tuetamiseraha nime all aupalka määrata!“ Ja see piab wastus olema! Kulla inimesed, teilt ei küsita ju mitte seda, kas te tahtsite Wildele „tuetuseraha nime all aupalka määrata“, — just see „tahtmine“ ongi, mis seletust nõuab. Sest see „tahtmine“ seisab lilaks kisendawas wastolus teie wolitusega. See wolituserikkumine on ju ka „wormiline eksitus auhinnamõistjate otsuses“, mis ka „mööduandew“ tohiks olla. Iseäranis liigutaw-naiw on hra K. A. Hindrey oma seletustega selles

*) Pandagu wiimase lause grammatikalist ehitust tähele ja peetagu meeles, et see kirjanduse-seltsi areopag on, kes niisuguse barbarlise kirjaoskusega hiilgab! Nende kirjaoskus on nende loogikaga ühewääriline.

punktis. See herra ütleb lihtsasüdamiselt: „Auuh.-m.-kommisjon tahtis Wildele 150 r. anda ja andis *), sest ta leidis, et Wilde teistega võrreldes seda ära on teeninud. Kuid mitte „Tab. ime“ eest, sest seda tööd ei peetud mitte hääks. Ei ka mitte „Jutust.“ eest.“ Edasi järgneb see keeruline seletus, mille ebatõsistuste ülemaal avalikuks tegime. Ja siis lausub ta, seda seletades, kuidas komisjon wormilikkude protestide mõjul oma esialgset otsust muutis ja „Jut.“ „ärastatamise seast“ välja jättis **), järgmist: „Jut.“ nimetamisega ja hindamise alla võtmisega oleksime omast võimupiirist üle astunud.“ Mõtelge nüüd järele, kõik inimesed, kel vähegi loogikat on: „Jut.“ hindamise alla võtmisega oleks wormiline wiga sündinud. Komisjon oleks küll wolituse piiridesse jäänud, wormilikult õigelt talitanud, aga hindamise sekka oleks eksiwiisil niisugune töö libisenud, mille kohta päris kindel ei või olla, kas on õigust teda hindamise hulka võtta või ei ole ***). See on määratu suur wiga, see on hirmus wiga! Seda rutatakse kohe parandama. Ei hoolita isegi sellest, et teade juba ajalehtedesse ja Wildeni eneseni on ulatanud, mis juba weidi piinlikuks teeb asja weel parandama hakata. See on hirmus wiga, see on kole wiga! Siin ei hoolita delikatsuse ja peenetundlikkuse nõuetest, — see wiga nõuab jalamaidset parandamist. Pereat mundus — fiat justitia! — Mingu või maailm hukka! Aga et asjas weel teine „wormiline wiga“ sees on, mis sellest wiast sada miljoni korda suurem on, nimelt et Wilde kohta käiw otsus täieste väljaspool wolitusepiirid seisab, wolitusele lausa wastu nägu lööb, — see on tühi asi. Hra K. A. Hindrey võib ju nii arutada, aga sellest järgneb ainult, et loogikaseadused temale makswad pole, ja „täie mõistufega ning selge arusaamisega“ inimene tuleb kaelani täis joota, enne kui ta niisugust monströslit seletust hakkab uskuma.

Kuid pöörame mõtteniidi juure tagasi.

*) Sõrendused koguni K. A. H. enda poolt!

**) Et see muidugi wale on, on lugejatel ülemaalt poolt meeles.

***)) Igatahes on selles küsimuses kaks arwamist võimalikud, ja raske on ütelda, kumb neist raskemaltkaaluw on. E. K. S. auhinnakomisjon ja eestseisus ju näituseks otsustasid 12. II, et „Jutustusi“ wõib 1912. a. raamatute sekka arwata. Ka meie kaldume rohkem „1912. a. teoria“ poole. Kaanelehe aastaarw on kirjastaja asi ja ei wasta alati tööoludele. Sügisel ilmunud raamatutele paneb mõni kirjastaja järgmise aasta arwu peale, et raamat kauem „wärske“ seisaks. Meil on koguni ette tulnud, et juba juuni-juulikuu raamatutel järgmise aasta arw peal on. Kui meie meelepidamine mitte ei peta, siis oli wist Mihkelsoni „Kahekesi“ järgmise aasta arw peal. Pole praegu võimalik seda järele uurida, — hea oleks! kui keegi seda „Kahekesi“ kohta ja ülepea kõigi senini auhinnaga kroonitud raamatute kohta teeks. See oleks wäga huwitaw, kui sarnaseid „wormiwigu“ auhinnamõistmises ennegi on olnud, ja kunagi see „wormiwigu“ skandaliks asja pole annud. — Muuseas, et „Jutustused“ mitte eksiwiisil hindamise sekka ei libisenud seda nägime ülemaal.

Selge on igatahes, et herradel mingisugune ärawõitmata tung pidi olema Wildele mingit „raha“ määrata. Auhinnamõistjate wolitust ja nende põhjendusi wastamisi seades näeme, et ainuke loogikaline tee oleks olnud — lihtsalt Wildet auhinnast ilma jätta. Ja sellega oleks jutt otsas olnud. Mis õigusega Wildele auhinda anda, kui ta „mõetu wälja ei anna“, s.o: auhinna tingimiste alla ei ulata. Ja siisgi määratakse — kui mitte auhind, siis vähemalt „aupalgaline“ (nagu nüüd seletatakse) „tuetuseraha“. Tahtmata tekib küsimus, missugused wõisid need salajased motiivid olla, mis neis herrades nii ärawõitmata tungi tekitasid, maksku mis maksab, Wilde kirjanikutegewust ikka mingisuguse „rahaga“ „hääks kiita“?

Ja siin heidawad melle walgusekiirt äraandlikud sõnad, millega tagant suure hoolega warjataw mõte wägise läbi helgib.

„Auh. komisjon tahtis Wildele 150 r. anda ja andis, sest ta leidis, et Wilde teistega wõrreldes seda ära on teeninud... Arwati, et wõib „Jutustuste“ ilmumise puhul, kusjuures ära tähendatakse, et tema kogutegewus kirjandusepõllul selle autasu määramise juures otsustawat osa mängib... Jutustused omalt poolt ei pakkunud sellele kogutegewusele mitte suurt lisa.“ (K. A. Hindrey).

Waene hra Hindrey! Teie keel on Teie kõige kurjem waenlane!

Mida me senini tõenduste, tunnismeeoste ja loogikaliste järeltuste waral selgeks oleme suutnud teha, on see, et esiti „Jutustustele“ auhinda taheti anda, siis aga W. Reimani surwel sellest taganeti, „Jutustused“ „ärahindamise seast“ parda taha wisati ja auhinnast „tuetuseraha“ tehti. Ühe sõnaga — see on „Jutustuste“ odüssee Eesti kirjanduslise sünedrioni warjuritigis. Aga Wilde kinnitab, et „Jutustused“ paljas phänomen on, mille taga noumenina „Tabamata ime“ peitub. „Jutustuste“ komödia on, kinnitab Wilde, paljas wälise ilma jaoks määratud warjukuju, tõepoolest aga peitub „Jutustuste“ nähtawa komödia taga „Tabamata ime“ nägemata tragödia. „Otsus, minu „Tab. ime“ auhinnast ilma jätta, tõukas õigusele ja õiglusele wastu pead. Minu näidend ei ole mitte töö, mida wõidi nende toodete kõrwal, millele auhinnad mõisteti, sootüks tähele panemata jätta. Aga maha matta taheti teda, tema seltskonnakriitikaline laad ei meeldinud hindajatele ja nende selja taga seiswale rühmale. — Ent kuidas nüüd asja toimetada, nii et wälja ei paistaks, kui hindaks E. Kirj. Selts, kes ju E. waimlise elu erapooletu keskoht ja juht tahab olla, ilukirjandust poliitiliselt seisupaigalt ja mitte ilukirjandusliselt? Kuidas mõttewabaduse põhjusemõtet wäliselt ausse jätta ja teda ots-

tarbe tuluks siiski painutada? Kuidas paiste eest hoida, kui mõeldaks E. K. S. wihatud ilmawaatega autori teise mõedupuuga kui „oma mehi“? Sellest kitsikusest püüti „Jut.“ kaudu välja pääseda. Küll ei puudu ka selles toodes kriitikaline noot, aga see on teist liiki kui „Tab. imes“ — see ei lõika neile, kes endid meie seltskonna kandwateks jõududeks, tema patenteritud esitajateks piawad, nii otsekohe närwidesse, ja — mis mitte vähem tähtis — nowel-lasid luetakse ainult, nad ei kõnele näitelawalt hulkadele sel mõjusel erikeelel nagu näitemäng. Ja nõnda pisteti siis „Jutustuste“ aupärg pähe, et autori wastu „erapooletust“ üles näidata ja awalikku südametunnistust rahustada: üks läinud raha ning auju sellesamale mehele!“ (Wilde „Aw. kiri“, lk 5.) Seda Wilde arutust tuetasid paljud asjaolud, ta oli väga tõenäulik, ja langes täieste ühte üleüldise aimdusega ja asjast arusaamisega. See seletus oli ainuke kõiki nähtusi rahuldawalt ära seletaw ja sellepärast väga usutaw ja tõenäulik hüpotees, kuid ta jäi hüpoteeseks: tema tõestamiseks puudusid otsekohesed tõendused. Nüüd leiame selle puuduwa lüli Hindrey kirjast.

Wilde on auhinna ära teeninud. Igale õigusele ja õiglusele tõukas wastu pead, kui Wildet A. Kitzbergi ja O. Luts'u kõrwal sootuks tähelepanemata jätta. „Teistega wõrreldes on Wilde seda ära teeninud.“ See mõte puuris herradel ärawõitmata jõuga peas, see oli, mis sundis kõiki wolituse piirisid ja loogika seadusi unustama.*) Hüwa! Millega on siis Wilde seda „ära teeninud“? „Jutustustega“? Ei, „Jutust.“ olid ainult juhtumiseks, mille puhul seda ära teenitud autasu taheti anda. Kogutegewusega on ta seda ära teeninud. Weel enam — „Jut. omalt poolt ei pakkunud, sellele kogutegewusele mitte suurt lisa“. Tähendab, Wilde peateenus seisib väljaspool „Jutustusi“, teistes töödes. Ilma „Jutustustetagi“ oli Wilde „teistega wõrreldes seda ära teeninud.“

Nüüd oleks väga huwitaw üles lugema hakata neid Wilde teisi töösid, s.o seda Wilde „kogutegewust“, millega ta teistega wõrreldes tasu ära on teeninud. Mõistagi et siia ainult wiimase aja tööd kuuluwad (resolutsion juhib ju otse wiimase aja tööde juure). Tänu jumalale, see töö ei ole kuigi raske: Wilde kogu wiimase aja „kogutegewus“ (peale „Jutustuste“) seisab — „Taba-

*) Et „Tab. ime“ puudustest waba ei ole, see ei kauta weel Wilde „ärateenimise“ tunnet sugugi ära. Ka Kitzbergi „Libahundis“ leitakse ikka puudusi ka olewat („ei ole küllalt jõurikkalt läbi wiidud“, „õrepoolne“, niisamuti O. Luts'u juures („weel peenemata ja kirjandusliselt harimata anne“). Me pole O. Luts'u „Kewadet“ lugenud, aga julgeme a priori kahtlust awaldada, et see töö Eesti kirjanduse ajaloos nii kauaks püsima jääb kui Wilde „Tabamata ime“.

mata imes“.*) Tahame ikka loota, et Hindreyl ja resolutsiooni autoritel tõsidust jätkub mitte lausa lapsikute argumentide järele haarata ja mitte kinnitama tõtata, et nad „viimase aja“ tööde all ka „Lunastust“ on mõtelnud, mis juba 1909. a. ilmus, wõi „Naise-õiguslasi“, mis weel waremast ajast pärit on. See oleks liiaks lapsik ja ei leiaks lihtsalt uskujaid.**)

Me oleme seega Hindrey algebralise ülesande wälja rehken-danud ja kätte saanud, missugune konkreetline tähendus tema abstraktilisel wormelil „kogutegewusel“ on: „Tabamata ime“. Jääb ainult Hindrey arutustesse selle tema x-i asemele tema konkreetline tähendus panna.

Kuid milleks see sõgesikumäng? Miks Hindrey parema leiab olewat „kogutegewusest“ rääkida, kuna ometi loogikaliste järelduste kaudu selgeste näha on, et selle all ainult „Tabamata imet“ mõista ja mõtelda saab. Miks ei ütle ta seda, mida ta teab ja mõtleb***), nimelt et „Wilde „autasu“ määramise juures tema „Tab. ime“ otsustawat osa mängib“, missuguse tööga Wilde seda tasu „teistega wõrreldes ära on teeninud“?

Mispärast? Naiw küsimus! Hindrey mõtleb ja teab ühte ja räägib teist. Kui ta tõtt räägib, siis sünnib see wastu ta oma tahtmist. Ta ise tahab meid risti-wastupidist uskuma panna. Ta püüab tõelusi ära segada. Et talle aga mitte osaks pole antud loogikaga hiilgada, siis ei oska ta kõiki otsi ära wette matta ja seda tõelude segamist nii toimetada, et tõde sabapidi paistma ei jääks.

Me arwame, et see tunnistus juba küllalt mõjuw on, et asja selgeks wõib pidada: K. A. Hindrey on ju ise auhinnakommiss-joni liige. Kes aga weelgi kahtleb, tuletagu asjaolusid meelde, mis kõik Wilde hüpoteesi kasuks rääkisid: seda äraseletamata ja ära-wõitmata tungi nimelt mingisugust aupalka määrata — fakt, mis selgel keelel seda räägib, et meestel mingisugused salajased ja warjatawad tagamõtted ja tagamotiivid olid; seda kergust, millega W. Reimani pealekäimistele järele anti ja „Jutustused“ üle waekausi

*) Seda tunnistab Wilde ise wäga kategoriliselt (Aw. k., lk 14). „Pandagu tähele seda piinlikku hoolt, millega „Tabam. ime“ nimetamise eest hoitakse. Räägitakse minu „töödest“, mille „seas ka“ „Jut.“ olewat, nagu oleks neid peale viimase raamatu weel lugemata hulk ja mite „Tab. ime“ ainuüksi.“ Mõtte järele on näha, et Wilde nimelt oma viimase aja töödest räägib.

**) Juba see ärataks imestust, kuidas alles a. 1913 neist 4—5—6 aasta eest ilmu-nud töödest „äratteenimine“ üles leiti.

***) Sest ta p i a b teadma, mis tema sõnades loogikaliselt sisaldub, ja mida sealt kõige lihtsam loogikaline järeldamine wälja koorib.

ääre wisati*, — mis jälle selgel keelel seda tõendab, et „Jutustustega“ tõeste tõtt taga ei olnud; edasi seda tõeste naermaajamiseni piinlikku hoolt, millega dokumentides „Tab. ime“ nimetamisegi eest hoitakse**, — fakt, mis näitab, et „Tab. ime“ ikka üks piinlik kõneaine on; ja lõpuks — asja sisu ennast: kui ühel häälel kõik arwustajad „Tabamata imet“ kaugelt suuremaks kirjanduslikuks sündmuseks pidasid kui „Jutustusi“ jne jne. Ja kui nüüd kõige nende kaudsete tõenduste juure veel Hindrey otsekohene tõendus seltsib, siis arwame et loogika principium rationis sufficientis (küllalt-põhjendawa aluse seadus) ülemääragi täidetud on.

Ja kõige sellega on resolutsioni teine, kolmas ja neljas punkt ühe lopsuga wette kukkunud. Kuidas õige resolutsion käib, leiawad lugejad eessõnast.

Jääb järele resolutsioni viies punkt:

„Auh. m. toimekond on selles asjas üheainsa otsuse kindlal ja lõpulikul kujul walmistanud, mille eestseisus muutmata on wastu wõtnud.“

Ülemaltoodud 21. II protokollil peale tuetades wõime jälle ütelda, et see a w a l i k j a t e a d l i k w a l e o n . Sest 21. II on eestseisus auh.-toimekonna ühe otsuse kinnitanud, mis silmanähtawalt mitte see ei ole, mida praegu nii elawa, kuid kahjuks nii tagajärjewaese õhinaga kaitstakse. Silmanähtawalt on kunagi hiljem teine otsus tehtud, mis esimesel (21. II) otsusel jalad pilwede poole on seadnud. Nii et asjas wähemalt kaks (wõib olla koguni rohkemgi) „kindlat ja lõpulikku“ otsust on olnud.***) Wõi ei olnud 21. II otsus, otsus kindlal ja lõpulikul kujul? Wist oli see hiljaks jäänud mardisandi-nali? Wõi warajane karnawal?

III.

Hingelisest ja waimlisest ahtrusest.

Me oleme oma juristilise ülesandega walmis. Mitte ühte ainust joonekest Wilde süüdistuses pole ei resolutsion, ei Hindrey, ei A. Kallas kõwerdada suutnud. Ümberpööratud, igas punktis on ta ainult kinnitust leidnud. Kirjand. Seltsi asemikkudekogu reso-

*) Sest me oleme ikka küllalt heal arwamisel auhinnamõistjatest ja usume, et kui nad tõeste oma parema tõetunde järele just „Jutustustele“ (ilma „Tab. ime“ tagamõteteta) auhinna oleksid määranud, siis nad mitte W. Reimanile nii kergeste alla poleks annud. Sel korral, s.o kui neil „Jutustustega“ tõsi taga oleks olnud, oleks nad wististe Reimani pealekäimised selle lihtsa argumendiga tagasi tõrjunud, et Wilde ees piinlik on asja tagasi wõtma, kuna teade juba ajalehtedesse on läinud ja Wildenigi ulatanud.

**) Waata ülemaal, lk 16.

***) Sest otsus, mis eestseisusele ette pandud ja selle poolt kinnitatud, piaks ikka wist kindel ja lõpulik olema.

lutsion pole muud kui täitsa nurjaläinud katse asjast mööda hiilimisega, seemiselt walelikkude põhjendustelagedate kinnitustega ja — peaabinõu! — teadliku walega asja kuidagi pahupidi wäänata, kuidagiwiisi narrist seisukorrast wälja rabeleda, maksku mis mak-sab. Igalpool, kuhu sõrmed külge paned — rebeneb. Igas punktis, igas lauses, igas sõnas — wale, wale ja wale!

Kui hästi mehed ise tundsid, et nende asi õige ei ole, seda näitab kogu asja arutamise ja läbiwiimise wiis, millest must südame-tunnistus liiaks selgelt wälja wahib. Üleüldisel koosolekul ei lask-nud herrad asja kuidagi kõne alla wõtta. „Meie Aastasajas“ kirju-tab üks koosolekul olijatest lausa, et „igal mõtlejal koosolekust osawõtjal, kellele asemikkudekogu resolutsiooni motiivid mitte selged ei ole, see tundmus pidi järele jääma, et siin midagi warjata kat-sutakse“. (M. A. nr 101.) „Et Wilde kiri juba trükkis ilmunud“, siis — ei lueta seda koosolekul ettegi!! Juhataja lueb ainult ase-mikkudekogu otsuse ette ning läheb kohe tulist-ruttu teise asja peale. Kuid anname pealtnägijale sõna.

„Bernhard Linde arwab, et asemikkudekogu otsus pike-malt kõne alla wõtta ja kindlaks teha tuleb, kas on see otsus küllalt põhjendatud.

J. Tõnisson toonitab, et seda küsimust üksikasjaliselt ei tarwitse üleüldisel koosolekul arutama hakata, see ei käi selle alla, waid on asemikkudekogu asi. Selle pääle seletab ka koosoleku juhataja J. Köpp rõhuga, et põhjuskirja järele see küsimus ase-mikkudekogu, aga mitte pääkoosoleku alla ei kuuldu ja tema sellepärast kui koosoleku juhataja ei lase üleüldist koosolekut ei seltsi asemikkudekogu ega ka auuhinnamõistjate komisjoni teguwiisi arwustama ha-kata. Tahetakse nende wastu umbusaldust awaldada, siis wõi-dakse aastakoosolekul nende asemele uued walida.

B. Linde wastab, et käesolewal korral, kus üks meie wane-matest kirjanikkudest awalikult arwamiselt enesele on sunnitud kaitset otsima ja see ka laialdast wastukõla on leidnud, seltsi eestseisus ei pea mitte põhjuskirja paragrafi taha warju otsima pugema.

Wiimaks paneb ta küsimise ette, kas on see tõsi, nagu aja-lehes ilmunud koosoleku kirjeldusest näha, et asemikkudekogu koos-olekul üks auuhinnamõistja komisjoni liige seletanud, et õpetaja Reimian on Ed. Wilde „Jutustustes“ pornografiat leidnud?

Koosoleku juhataja jätab wastuse andmata, seletab uuesti, et tema seda küsimust ei lase arutamisele wõtta ja juhatab B. Linde asemikkudekogu koosoleku protokollist lähemaid teateid järele waatama.

Sellega lõppes koosolek.“*)

Huwitaw on weel selle komisjoni kokkusead, mis asemikkudekogu koosolekul otsuse redakteerimiseks waliti: J. Tõnisson, A. Jürgenstein, G. E. Luiga. Neist on A. Jürgenstein ise asjasse segatud ja G. E. Luiga ajalehe toimetaja, mida dr Luiga, süüdistatawa auh.-komisjoni liige wälja annab. Lihtsam oleks juba olnud järgmist resolutsiooni-komisjoni walida: W. Reiman, K. A. Hindrey, A. Kallas, dr J. Luiga!

Peale kõige selle wõib lugeja otsustada, kui palju maksab see kõlblist „püha wiha“ simuleeriw, tõepoolest aga jõuetusewiha ja sissekukkumise meeleheidet ilmutaw ägedus, millega Tõnisson sellest asjast Laamanile wastates kirjutab. Tõnissoni „seesmise inimese“ paljastamise mõttes on sellel ta kirjutusel otse ajalooliku dokumendi wäärtus ja meie ruum ei ole mitte kurjaste tarwitatud, kui me tema siin tähtsamates osades ära trükime. Kuid enne teeme mõned wäljawõtted Laamani tükist. Nad on Tõnissoni kirjutuse hindamiseks tarwilikud ja peale selle puudutab L. mõnda punkti, millest meie mööda läinud.

Laaman kirjutab (Tall. Teat. nr 194, 27. VIII 13):

„Missugune kibe saatuse pilge: just sel ajal, kui Eesti oma suurema teatrimaja awamist pühitseb, etendatakse Eesti wanemas kirjanduseseltsis kõige inetumat skandali ja Eesti luetaawamale kirjanikule, kes awalikkuse kohtu ees oma aule kaitset otsib, wastatakse nagu keskaja juudile: temaga olla seaduseparagrafi järele ümber käidud, — mis õigust tal weel tarwis? Teatris Hamleti geniaalsed monoloogid, elus aga Shylocki küüruwajunud selg ja lõdise-

*) „M. A.“ nr 96 „Ajakirjanduses“ on juba sellepeale tähendatud, et see paragrafiargumentatsioon sawiljal seisab. Kui asemikkudekogul õigus on kaebusekõsimusi arutada, siis ei järgne siit sugugi, et liikmete üleüldisel kogul, sellel seltsi ülemal wõimul, seda õigust mitte ei ole. Wilde adresseeris oma protestikirja just üleüldisele koosolekule. Et asja arutamist üleüldisel koosolekul ära tagandada, ei ole küllalt, kui näidatakse, et asi asemikkudekogu kompententsi käib. Waja on niisamati ära näidata, et üleüldisel koosolekul mitte õigust ei ole seesugust asja arutada. Üksigi kohus ei wõi minu asja sellepärast tagasi lükata, et selles asjas ka teine kohus otsusewõimuline on, — ta piab ära näitama, et tema ise selles asjas otsusewõimuline ei ole. Ei wõi seda isegi sel põhjusel mitte teha, et see teine ei kõlth u's sellele asjale sündsam ja kohasem oleks, sest see on minu asi, missuguse kohtupoole ma pööran. Wõib olla, et Wilde wäga hästi teadis, et harilikult niisugused asjad asemikkudekogu alla käiwad, aga mõnesugustel põhjustel (näit. et ta as. kogu terapooletusesse ei uskunud) paremaks pidas üleüldise kogu poole pöörata. Kohtukeeles tuleb seega koosolekul juhataja tegewust kwalifitseerida kui „õigusemõistmisest ilmajätmist“ (отказ в правосудии), ja raske on trehwamast wõrdlust leida kui see, mille Laaman toob — Shylocki lugu. Niisama nagu Shylock wiletsa rabulisti-konksu abil oma õigusest ilma jäeti, niisama Wilde. Shylock wähemalt pääsis ikka kohtuluanangi, kuna Wilde kaugemale ei saanud kui kinniste kohtusaali usteni.

wad põlwed, — see on praegu Eesti waimlise kultura unistus ja tõelikkus Shakespeare kujudes.

Wilde protest, et talle auhinna asemel nagu kerjuse'e tuetus- raha antud, ei tulnud 20. aug. Kirjand. S. üleüldisel koosolekul Tartus sugugi arutuse alla. Asi otsustati päew enne seda kodusel wiisil — 19-liikmelisel asemikkudekogu koosolekul. Sihuke „kodusus“ näis asemikkudele enestelegi natuke liig olewat: õp. Kõpp, Dr. H. Koppel ja P. Põld soowitasid asja tema põhjusemõttelikkuse ja üleüldise rahu pärast ka üleüldisel koosolekul läbirääkimiste alla wõtta. Aga J. Tõnisson oli teisel arwamisel:

„Paragraf 15. järele tulewad kõik kaebtused seltsi tegewuse kohta asemikkudekogu otsustada ja nii pole Wilde kaebtusekirja sugugi tarwis üleüldisel koosolekul arutuse'e wõtta.“

Paragraf oli leitud, müsterium algas. Tartu asjus muidu nii jutukas „Posimees“ ei too sellest, mis seal müsteriumil, räägiti, mitte poolt sõnagi. Ainult:

„Meie põhjuskirja järele ei käi Wilde protest mitte üleüldise koosoleku, waid asemikkudekogu ette, kellel kõigis seltsi asjus otsustaw wõim on. Selle poolt on kõik koosolijad. Pikemate läbirääkimiste järele wõetakse järgmised otsused wastu...“

„Selle poolt on kõik koosolijad.“ Imelik. „Meie Aastasaja“ kirjasaatja kuulis ometi, kudas õp. Kõpp, Dr. H. Koppel ja P. Põld nagu teisel arwamisel olnud.

„Postimehel“ on põhjus, miks ta neid „pikki läbirääkimisi“ nii lühidalt toob; ei olnud ruumi. Sealsamas numbris seisib ju palju tähtsam asi — kaks weergu J. Tõnissoni seletust, kudas ta nõuks wõtnud oma tõearwamisi rahwa meeleolule ohwriks tuua ja põllumeesteseltsi esimehe kohalt lahkuda. Mis tähendab selle kõrwal Kirjand. Selts wõi kogu Eesti kirjandus oma kupatusega?

Seadus lubab laimatule kõik kohtupidamise trükkis awaldada, et ühtegi warju tema nime peale ei jääks. See luba on peenetundelistele, h. Nodrew juba seda luba tarwitama ei lähe, „Postimees“ ka mitte. Neil on sellestgi küllalt, kui nad seaduseparagrafi tahawarjule saanud pugged.

„Postimehe“ ja E. Kirjanduse Seltsi õnnetus seisab aga selles, et nende paragraf läbi paistab.

Asemikkudekogu otsuses üeldakse:

„Auhinnamõistjate toimekond on oma tööd parema tõetundmise järele teinud, ilma et mingit wällist surwet teda wabas otsustamises takistamas olnud.“

See oleks wäga iluste kõlanud, kui mitte ka teistel lehtedel seal koosolekul kirjasaatjaid poleks olnud. Ja nii toob „M. Aastasada“ neist saladuslistest „pikematest läbirääkimistest“ üksikasju:

„G. Luiga küsimise peale seletab Aino Kallas (auhinna-komisjoni liige): Ed. Wilde „Jutustustele“ jäeti auhind sp. andmata, et W. Reiman selles pornografiat nägi.“

Kuid ei punasta Kirjanduse Seltsi kaitsjad. Ilma et silmagi pilgutanud, lisab „Päewalehe“ kirjasaatja Aino Kallase puhtasüdam-lise tunnistuse juurde oma lihtsa südamlise seletuse.

.... „Kuid otsusetegemise juures oli see kõrwa'ise tähendu-sega, kuna wormiline protest (et raamat a. 1913, mitte a. 1912. ilmunud) mõelduandew oli.“

Püha lihtsus!

Kohtupidamisel pannakse wannutatud meeste'e südame peale, oma perekonna liikmetegagi protsessi asjus mitte juttu ajada, et wõerad otsused nende südametunnistuse peale ei mõjuks. Ja siin tunnistab „Pwl.“ lausa üles, et auhinnamõistjatel teada olnud, kudas seltsi esimees kohalt äraastumisega ähwardanud.

„Päewalehe“ arwates on W. Reimani teguwiis „konstitutsio-nalne“. Mis ütleks ta kui kuuleks, et Wenemaal ka enne 1903. aastat see alati kohtuotsuse kasseerimise põhjuseks loetud, kui kohtupresident oma lõpusõnas ähwardustega wandemeeste otsust katsus ette määrata?

Mina isiklikult ei suuda auhinna-komisjoni liikmetest nii hal-wal arwamisel olla, et nad oma otsuse „parema tõetundmise“ järele on annud.

Kas wõib enesele ette kujutada, et spordiwoistlustel jury kolmele wõitjale auhindasid wälja jagades neljandale ütleks: „õiete pole sa seda ära teeninud, aga et sul nii kehwad riided seljas, siis annan sulle esimese auhinna wääri'lise toetusraha“. Ei, see ei ole wõima'lik. Spordimeeste ameti'wennalik eetika, nende gentlemani au ei luba seda.

Siin aga on kolm isikut, kes kõik kirjanduses tuttawad: pr. Aino Kallas, Dr. J. Luiga, K. A. Hindrey. Kas nelle weel seletama piab, et awalikul auhinna woistlusel teenuste ära märkimine ots-tarbeks on, mitte heategewus?

Nemad kartsid skandali. Selle asemel, et esimehe „konstitut-sionalse“ ähwarduse peale niisama „konstitutsionalselt“ ise ametist äraastumisega wastata, tegid nad otsuse: mitte auhinda teatud kirjanduslise teuse eest anda, waid tuetusraha wiimase aja töö eest üleüldse.

Nii sattus argtuse rabasse ka auhinnapardon — tuetusraha-. s.o. pidin ütlema, üleüldse jootrahamõistmise-komisjon.

Lõpulikult pole ju tähtis, mispärast jootraha antakse. Kord sellepärast, et heas tujus ollakse, kord kompensatsiooniks mõne „kogemata“ kõrwalopsu eest, wõi et ülepea sihuke komme olemas.

Ükski halbtus ei jää warjule. Ta tekitab teise, teine kolmanda, kuni viimane kogemata päewawalgel on. Siis tõmma ühest ja tulewad kõik kui nõõri peal.

Esimees, kes „kodusel wiisil“ „poistega“ asju ajab, auhinna-mõistjad, kes kohtuniku wabadust haawamiseks tarvitawad, wilets konksude sepitsemine kui „otsad wette“ waja peita, Nosdrewi peenetundlikkus, jonnakas ebatõde, ja lõpuks wiimane argument — seaduseparagraf. Kirjandusline kultura, kes seltskonna eest para-grafi taga warju otsib!

Ei mu herrad, teie wõite omale wastu rindu lüüa ja oma aadetest rääkida kuueteistkümne hobuse jõulise paatosega, teie wõite tööd teha, nii et tolm ülesse tuiskab ja wahel sekka mõne haledusepisara walada, kui teile kallale kiputakse. Kõik see on ilmaaegu, sest sellel puudub üks wäike asi — hing, elaw hing, kes eksida wõib, aga kes oma ilmsiks tulnud eksitustega mitte kompromissisi ei tee.

E. Kirjanduseselts näitas, et temalt hingelist peenetundlikkust nõuda ei wõi.“

Tõnissoni kirjutuse eel tahaksime weel paar märkust teha.

1. Nagu lugeja nüüd ise wõib näha, on L. kirjutuses õige asjalikka märkusi sees. Ta lõõgid trehwawad wäga otse naela pea pihta. Palume lugejat hästi tähele panna, kui asjalikkude põh-jendustega teda Tõnisson ümber lükkab.

2. Tuletame meele, et Tõnisson wäga hästi teadis, et reso-lutsioni esimene punkt lausa wale on. Just tema enese küsimuse peale tegi A. Kallas oma tähtsa ilmutuse, nii et temale see awaldus kõige enam oleks pidanud meele jääma.

Ja nüüd Tõnissoni kirjutuse tähtsamad osad (Post. nr 199, 30. VIII):

„Waewalt on „Estonia“ awamisepidu waimustusehelid Tallin-nas waikinud, kui „Tallinna Teataja“ leelõukalt wana sortsileeme lõhna lained kõrgele üles kerkiwad, et siis südikate sellikeste ägedal puhkumise punnitusel laiale üle maa wälja walguda.

Mis tabab selle pere sõõrmenahk Eesti elust läbi Lindanisa pidu-lõhna?

Ei mitte muud kui „inetumat skandali“ „Eesti wanemas kir-janduseseltsis“. „Teatris Hamleti geniased monoloogid, elus aga Shyloki küüruwajunud selg ja lõdisewad põlwed.“

Niisuguseid „ilutundlikka“ wiirastusi wahib Tallinn „ühe-meelse kulturatöö“ edendajate perele Eesti elust iga pilu wahelt wastu. „Estonia“ pidustuste kogumõju üleüldiliku hindamise asemel täidab teisipäewal pikk sajatusekiri Tallinna lehe esimest külge. Enamat 2½ weergu kulub meestel seks ära, et „E. Wilde ja

E. Kirjanduse Seltsi jootraha“ üle oma lõhnawat „waimukust“ välja walada. Olgugi, et kogu see waim muud ei ole kui mäda käomuna lõhna tondi-kuju karglewate, aga pääta sõnade otsas.

Ei maksa meil seda „waimu“ sünnitust täielikult „Postimehe“ lugejatele esitama hakata. Tallinna „käremeelse“ lehe minevikust on sarnased iseloomulikud mõnituse-kõlksutused ammugi tuttawad. Mis aga seda „Teataja“ uuemat toodet kõige paremini iseloomustab, on see, et Tallinna leht oma juhtkirjas mitte ainult üksikuid inimesi Eesti Kirjanduse Seltsi tegelaste hulgast ei alanda, waid terve Seltsi asemikkudekogu ühes auuhinnamõistmise-toimekonnaga ja eestseisusega, auuwääriliku esimehega esotsas, auutuks ja araks töö-sööjate karjaks teeb, sest et Eesti Kirjanduse Selts oma auuhinnamõistjate ja eestseisuse teguwiisi õigeks ja korralikuks tunnistas, kui need kirjanikule E. Wildele tema wiimase aja arenemist silmas pidades auupalgalist toetuse-raha olid määranud, ilma et temale „Tabamata ime“ eest auuhinda oleks antud. „Eesti Kirjanduse Seltsi“ asemikkudekogu ja eestseisuse liikmetest J. Kõpust, Dr. H. Koppelist ja P. Põlust. kes ühtlasi meie awalikus elus igäiks oma ette lugupeetud osa etendawad, kõneldakse ainult kui „poistest“, kes Kirjanduse Seltsi esimehel ja nende ridade kirjutajal näita-pidi ainult tõmmata ja tantsitada on.

Niisama mõnitatakse auuhinnamõistjaid Aino Kallast, Dr. J. Luigat ja A. Hindrey'd kui iseloomuta argu wiletsaid nukukesi esimehe omawoli käes.

Kui neid tänawakirjaniklikka toorusi edasi kannatatakse siis pead küll imestama, kuidas Tallinna lehe lugejad ometi kannatlikkuse, wõi aga paksunahalikkuse aluskujuks peawad olema, et sedasorti „waimu-toitu“ oma lauale kanda lubada. Mõnel wurle-ehk huligani-loomulisel inimesel tuleb meelde E. Kirjanduse Seltsile, tema tegelastele ja esimehele ilma mingi põhjata auutust, kõlblist argtust, aumehelikkuse puudust ja palju miud awalikult ette heita, ja lehe lugejad wõtawad selle rahulikult hääks?!

Ja mis weel kõige parem: Tallinna lehe juhtiw toimetaja, kes kahe päewa eest enne seda ühemeelse töö tähtsust Eesti awalikus elus ülistanud ja soowitanud, saab sellega toime, et tema just meie paremate töötajate wastu eemalseisjaid üles ässitada aitab ja neid maha sõimata laseb!

Selle asemel, et tõsist töötægemist Eesti Kirjanduse Seltsis ja meie kirjanikkude keskel õhutada, katsub Tallinna leht oma pere „pää“ ja „poistega“ esimest juhust seks tarwitada, et ühe kirjaniku hellitatud enesetundest ja teiste wastu sihitud halwaks-panemisest tõusnud „protesti“ puhul võimalikult suurt kära tõsta.

nagu oleks nüüd tõe, auusus, õigus ja kes teab mis Eestis hirmsasse hädaohtu sattunud.

Muidu kuuldi ikka hääli, et meie ühiskond peab kirjanikkudele ja andelikumatele meestele sõbralikuma osavõtmise ja toetuse teel arenemist ja töötegemist kergendada aitama

Eesti Kirjanduse Selts on hääsoowlikult kirjanikule Eduard Wildele a u u p a l g a l i s t toetuseraha määranud, sest et auuhinnamõistjad tema tööd, mis mullu ilmunud, mitte auuhinnawäärilikuks ei tunnistanud, E. Wilde jutustuste-kõgu aga, millest auuhinnamõistmisel kord jutt oli, *) alles tänawu oli ilmunud.

Ja sellepärast katsutakse nüüd hirmust kära tehes Eesti Kirjanduse Seltsi ja tema tegelasi alatuses, auutuses, argtuses, tõesõõmises ja muus madaluses süüdlaseks teha!?

Kas tõesti Tallinna lehe pere tõetunne ja töö-auustamise-püüd seda kära teeb? Tulewad need nende sajatajate süüdame täiusest ja hinge rikkusest, mis loomisetungist üle keeb ja sellepärast sõimu ja sajatuse abil teelt neid kõrwale katsub tõrjuda, kes nende tööil ees?!

Ei, tõepoolest ei! Need kärategijad teewad kära ainult sellepärast, et nemad loodawad endid sel teel odawasti ja wähese waewaga Eesti awalikus elus kui mehed wälja näidata ja maksma panna. See terve parw sääl Tallinna lehe eestwõtjate ja tagatõukajate hulgas on oma loomu poolest tegujõuetu ja loomewõimetu. Nende inimeste süda on tühi ja hing waene. Ainult suu on neil suur ja sõnad laiad. Neid nad siis ka tarwitama „mehed“ on.

Kõik see ässitamise- ja mõnitamise-tung rahwameelituseliku küürutamisega suurte hulkade ees tõuseb meeste hingelisest ja waimulisest ahtrusest.

Õeldagu. et see järe on, aga see on tõe, kuigi kõwal kujul!

Kui teised auusaid asutusi ja tegelasi toorelt tulewad sajatama ja sõimama, siis peab meil vähemalt õigus olema selle talituse ja tema põhjuste kohta sula tõtt ütelda.

30. VIII. 13.“

Me nõrgendaks humoristlist mõju, kui me seda Tõnissoni — ütleme lühidalt: hoopis haruldast kirjutust kommenteerima hakkaksime. Tähendame ainult, et meil teda lugedes elawalt meele tuli G. Suitsu ütetus, mida me endil weidi muuta lubame, et meil Wana-Eesti noore Eestiga nagu karuäke auruadruga heitlemas on.

Ja kui midagi küsida tahaks, siis ainult: kui suur piab olema inimese hoolimatus tõe wastu ja erapooletute inimeste õiglase arwamise wastu, et nii wiisi kirjutada?

*) Pandagu tähele seda wilets-silmakirjalikku tumedust! A. R.

IV.

Aumehelikkusest, aust ja Eesti kulturast.

Gogol jutustab, et kui ta Puschkini'e oma „Surnud hingesi“ ette lugenud, Puschkin alguses väga palju naernud. Mida kaugele aga lugemine jõudnud, seda ämaramaks muutunud Puschkin nägu. Ja kui viimaks lugemine lõppenud, ütelnud ta sügawa meeleheitel: „Jumaluke, kui kurb aga meie Wenemaa on!“

Kui me ülemal kõike seda Eesti kirjanduse mandariinide wilet-sat konksude sepiitsemist ja luiskamist paljastasime, tundsime me teatawat juristilist hasarti, midagi kohtu-uurija lõbu taulist, — seda lõbu, mida kohtu-uurija wõib tunda, tunnistajate segaste ja wastu-käiwate seletuste rägast tõtt wälja koorides. Kuid kui nüüd kõike seda asja järele hakkad mõtlema, siis hakkab wähehaawal meel ikka ämaramaks minema, ja lõpuks on tõeste hülis walmis huultelt libisema: Jumaluke, kui kurb aga meie Eesti on!

Ja seda sugugi mitte sellepärast, nagu piaksime me neid tähtsamaid Eesti tegelasi südameda waletajateks, mustadeks poliitikalisteks jesuitideks ja kuni autuseni fanatikalisteks kildkonnameesteks. Just see ei oleksgi nii väga kurb. Kurb on just see, et need mehed kõige peale waatamata omast kohast kahtlemata aumehed on. Kui meie tahaks neid mehi „autuks ja araks tõesõojate karjaks“ nimetada, kelle leksikonis sõna „aumehelikkus“ puudub, — kui me seda tahaks teha, nii kuidas J. Tõnisson ja „Postimees“ oma mõttelisi wastaseid „kõriloikajateks“, „müüdawateks hingegedeks“, „maoseemneks“, „huligani- ja wurile-loomuga inimesteks“ jne jne on nimetanud, siis oleks wahe selles, et kõiki meie karakteristikaid objektiwlistelt wääramata tõendustega tõestada saaks, kuna Tõnissoni komplimendid oma pahempoolsetele wastastele täitsa ilma põhjata ja ülekohtused wärgisõnad on, mis sellest tekkinud, et sel herral küllalt mõistuse distsipliini ei ole enda silmapilkliste poliitikaliste kiredede üle walitsemiseks. Meid hoiab niisuguse ühekiülguse eest meie teorialine waatepunkt. Inimene ei ole ülepea kunagi kuigi nurjatu ja alatu olemus. Iga inimese juures wõime lõpuks leida, et see, mis meile esite tema süüna esineb, väga suurel määral ainult tema õnnetus on. Ja just see on, mispärast asjalugu kurb on.

Kui me tõeste arwaks, et need tegelased nii väga mustad on, siis — kordame — ei oleksgi asi väga halb. Kurb on just see, et me neid herrasid — tunnistame seda veel kord kõige suurema puhtasüdamlusega ja rõhuga — omast kohast wastuwaidlematadeks aumeesteks piame. Elus nendega kokku puutudes ei tunne wist mitte väga sagedaste schockeeritud olemat. Neil on ainult see

wäike puudus, et nad weidi liiaks kergelt endid kompromississe annawad endi südametunnistusega. Teiselt poolt aga ei ole neil seda kaunis raskelt kätte wõidetawat kulturainimese waimlist distsipliini ja laia, kõike mõistwat waadet, mis ainuüksinda nii isiklises elus kui poliitikas wäiklased ja tühised intriged, wäiklased sihid, wäiklase enesearmastuse, wäiklase waenu ja kättemaksmise, ühe sõnaga igasugused wäiklased interessed organiliselt wõimaks teeb. Kui nende wäiklane politikanerii neid kahemõttelisse seisukorda kisub, on neil ühelt poolt liiaks palju wäiklast enesearmastust, et oma eksitust ära tunda ja õigel ajal aumehena eksiseisukohalt taganeda, teiselt poolt aga liiaks palju walmidust südametunnistusega wäiksesse kompromississe astuda, et — maksu mis maksab — oma wäikest sihikest läbi wiia. Neil ei ole seda kulturainimese alati ärkwele olewat enesekriitikat ja oma wäikeste päewa-interesside ja püüete hindamist suurte jäädawate ülesannete ja jäädawate kulturawäärtuste kohtulaua ees, mis igakord ära aitab tunda, kui relatiivline alati nende esimiste wäärtus on.

Kulturaliste traditsioonide puudus, kultura puudus — see on süüdi, aga mitte niiwäga need herrad.

Et oma tänapäewasest kild- ja erakonnalisest enesearmastusest kõrgemale tõusta ja „Tabamata imele“ anda, mida ta õiglaselt ära teeninud ja mida ise tuntakse ära teenitud olewat, — selleks piab rohkem kulturainimene olema, kui Tartu-Eesti õhukonnas kujunenud inimene seda suudab olla. Kui siis wäiklase diplomatiaga ja konksude sepitsemisega kahemõttelisesse seisukorda satutakse (aühinna andmine jutustustele), siis mässitakse end parem sammsammult ikka tihedamasse wäikeste walede, uute konksude ja intrigekeste wõrku, kui et otsekohealt ja aumehelikult waleseisukorrast välja tulla. Pereat mundus — fiat resolutio!*)

Et nende konksude sepitsemise juures teise inimese **au** piinlikult mängusse on kistud, — käesolewal juhtumisel liiati weel nii lugupeetud, ja selle lugupidamise nii täiel mõedul ära teeninud inimese **au** —, see on asjaolu, mida need herrad — wististe küll mitte ainult meie suureks imestuseks — nähtawaste sugugi ei ole „taibanudgi“. Seda ilmutab see hool, millega nüüd kõik-suguseid kombinatsioonid sepitsetakse sõnadest „au“, „tasu“, „palk“, „tuetus“ jne. Üks ütleb „autasu“, teine — „aupalgaline tuetuseraha“, kolmas „aupalk tuetuseraha nime all“ jne jne. Just-nagu suudaks mingi sõnaline hilp — olgu see wõi „aupalgaline au-tuetuse au-raha“ — seda tegelist alandamist ära katta, mis Wildele osaks sai. Wilde ei ole mitte inimene, keda tohitaks traiteerida, nagu mõnda lootusetat kirjanduslist hobuse-

*) Mingu wõi maailm hukka, aga resolution piab läbi wiidud saama!

kronu, kelles ainult tema enda hoolet ja püüdmist („kirjaniku-tegewust“) saab „heaks kiita“, ilma et tema tööd auhinda ära teeniksid. Sest ainult sellele poleks niisugune auhind haawaw, kes ise juba on ära leppinud selle mõttega, ja kes lubab seda endale mõista anda, — et temal kunagi lootust ei ole niisugust tööd luua, mis auhinna mõõdu wälja annaks. Wildel on õigus nõuda, et temale seda mitte ei tuldaks awalikult mõista andma. Suhkurdatagu seda pilli wõi kui paksu ausiirupiga — me mõistame Wildele täieste kaasa, kui ta teda alla neelamast tõrgub. Kui aga J. Tõnisson kõigist Laamani — me arwame küllalt-populärsetest — seletustest hoolimata ikkagi weel sellele herrale omase „ilma mingi põhjata“ kategorilikkusega tihkab awaldada, et „terwe E. K. S. „jootraha“ jutt oma sihiliku käralikkusega asjalikult juba ammugi tagasi on tõrjutud“*), siis hakkame me „taipama“, et selle herra pealuu wist lihtsalt „wõtta“ ei suuda, miks Wilde „tuetuserahas“ nii haawaw on. Nagu näha, on ka igal inimesel oma teatawad „äratundmise piirid“, kust tal osaks pole antud üle pääseda.

See on jälle üks praeguse Eesti kultura ingredienzidest, see daltonismust auküsimustes. Jällegi ei ole mitte nii kurb see, et teise inimese au wastu mitte küllalt peenetundlik ei olda, kui just see, et igakord lihtsalt arugi ei suudeta saada, millega õieti selle teise inimese au on puudutatud. Ja kui mõnikord nii jonnikalt tõrgutakse oma kahemõtteliselt seisukohalt taganemast, ja mitte sellest vähematgi ei hoolita, et teiste inimeste au- ja endast lugupidamise tunnet sellejuures keskaegse tuleproowi alla saadetakse, siis ei tule see tihtigi mitte niiwõrt sellest, et Eestis teade, meelega teiste aust nii wähe hoolitakse, kui sellest, et paljudki meie Eesti tegelastest auküsimustes poolest saadik wärwipimedad on. Ja see on, mis Eestit mitmeti õudseks aitab teha.

Argu mõistetagu meid mitte nii, nagu oleks me kohkuma lõõnud endi esimeses pooles arendatud otsuste pärast Eesti meeste kohta, ja nagu tahaksime me neid nüüd siin tagasi võtta, kõike süüdi „olude“ selga ajades. Me ainult seletame seda, kuidas Eesti praegustes kulturalistes tingimistes teataw aumehelikkus imelikul wiisil kokku sünnib wäga mitte-aumehelikkude tegudega. Ja siit ei järgne sugugi, et selle mitte-aumehelikkusega kui paratamata nähtusega piab leppima. Milleks oleks siis kogu meie kirjutus?

*) „Post.“ nr 203, 4. IX. Me oleksime jällegi nii wiisakusetad ja küsiksime, kuidas nimele, kui me mitte ei teaks, et see jälle samasugune nurgaadwokadi konks on, mille waral asja sisulikkust harutamisest kõrwale põigeldakse, nagu me ühte särast konksu juba ülemalpool paljastasime (waata eessõna).

Me tahaksime veel ühe huwitawa asja peale tähelpanemist pöörata. Meil Eestis on hirmus palju tinti ära kulutatud meie tööllistekirjanduse ja marksistide stiili toorusest, wägisõnadest ja sõimust arutades. Me ei taha sugugi kinnitada, et meie marksistide ja tööllistekirjanduse stiil alati eeskujulik on olnud. Ka marksistidel on lubatud eksiw inimene olla. Kuid kui meie marksistlistel kirjannikkudel mõnikord tõeste terawuste sekka on tooruseid libisenud, siis on see patt olnud kõigepealt just iseendi wastu, ja kõige enam kahjatsewad just nemad ise neid wääratusi. Tõepoolest aga on neid wääratusi õige wähe. Harilikult teewad laiu sõnu marksistide toorusest just need, kes kuidagi marksistide sule alla sattunud ja kellel tõepoolest marksistide terawused naha hellaks on teinud. *) Tooruste ja terawuste wahel aga on hea waks wahet. Esimised on kasuta ja kahjulikud, teised aga täitsa õigustatud. Olgu nüüd marksistide stiili süüdistajad nii lahked ja wõrelgu eespool ära trükitud Tõnissoni kirjutuse stiili meie marksistide stiiliga. Niisuguste mautute wägisõnadeni ei ole küll ükski kõige waewasem marksistline sulemees alanenud ja ei alane kunagi. Iga marksist, olgu ta nii oskamata kui taht, püüab ikka oma kirjutustesse meeletterawuse soola riputada, püüab trehwawa pilkega salwata, aga mitte „mäda kämunadega“, „sortsileeme lõhnaga“ ega muude sarnaste wäga wähe meeletterawust ilmutawate wägisõnadega. Kui marksisti kirjutusesse terawuste hulka mõni ilmaaegne wägisõna libiseb, siis kaaluwad terawused selle wääratuse üles, ja teda võib sellepärast wabandada. Kõne all olew Tõnissoni kirjutus aga ei sisalda muud kui a i n u l t toorewõitu wägisõnu. Sest „suu on temal suur ja sõnad laiad“. Ja ometi ei rutta ükski marksistliku stiili kallal närija Tõnissoni „toorest stiilist“ kära tegema.

Kuid olgu stiili toorustega mis on, aga waat niisuguseid mitte-gentlemanlikka tegusid, mis seesmist toorust ilmutawad, nagu Wilde asi üks särane on, — niisuguseid otsiksiste meie noore äärmise pahema tiiva laagrist ilmaaegu. Me võiksime terwe seeria lendkirju kirjutada sedasama laadi asjade üle, nagu käesolew

*) Näit. Bernhard Linde, kes O. Sternbecki lõikawate ja walusate terawuste peale („Ääsi tules II“) muud ei osanud wastata, kui et — Sternbeck toorelt sõimawat. Sellejuures tarwitas B. Linde ise küll õige ohtralt wägisõnu, mis rohkem tooruste kui terawuste poole kaldusid, kuna O. Sternbecki kirjutusest ainult puudutatud wäiklane enese-armastus midagi toorust võib leida. Lugu on selles, et trehwawad terawused kaunis suurt meeletterawust ja waimurikkust nõuawad, meie marksistide maharatsutajad aga selles asjas iseäraliselt ei hiilga, ja sellepärast sama sõjariistaga (nimelt terawustega) wastamine neil üle jõu käib. Nii kui nad seda püüawad teha, langewad nad toorustesse, nagu Bernhard Linde. Mõistagi, et siis lihtsam on terawused tooruste kotti ajada ja suureline nägu pähe teha, et „ei hakka ennast wastamiseni alandama“. Võib ka olla, et selles terawuste ja tooruste ärawahetamises teataw wärwipimedus kaasa mõjub.

Wilde asi on, ja lugejad leiaksid seal jälle needsamad Eesti inimeste omadused, mida me selles kirjas paljastanud, hiilgawalt esitatud. Lai publikum näeb ja kuuleb neist asjust, aga ei suuda kunagi sügawasse asjasse tungida; läheb terwet pikka uurimist ja dokumentide kriitikat tarwis, et tõeni tungida. Sellepärast niisugused asjad laia publikumi silme eest nii tähelepanemist äratamata mööda lähewad. Tuleks nähtawale terwe kogu ajakirjanduslikku ja seltskondlist huligansust, ärawarjatud pealtnäha süüta wormidega, nii kui Wildegi skandali pealtnäha korralikkude resolutsionidega jne püüti ära sumbutada. Ja meie näitaks seal selgeste ära, kui sõrdelemata kulturalisemate aumeestena meie pahema tiwa esitajad neis asjus on üles astunud. *) Ja sellest selguks, et meie marksistide teraw ja kibe stiil psühholoogiliselt, kaunis arusaadaw on. Ning mõnigi marksistide stiili materdaja hakkaks ehk aimu saama — kui ta ennegi õiglane ja hingeliselt erk tahab olla —, et ta süüdistused selle stiili asjus wähe järelekaalumata ja weidi ülekohutused on olnud. — — —

Meie äärmise pahema tiwa ilmawaadet on elust-tüdinenud ilmawaateks nimetatud (A. Jürenstein). Waewalt on naljakam wõeritumõistmine mõeldaw. Just nende liiks e'urõemus ja wõitluse-lustikas ilmawaade on, mis selle tiwa inimesi, pessimismusesse langemise eest hoiab.

Eesti praegune kulturajärg wõib kergeste kõige mustema pessimismuse juure wiia. Ja needsamad mehed, kes meie pahema tiwa ilmawaates elutüdimust näewad, pakuwad liiks palju materjali selleks, et kogu Eesti asjade kohta wäga pessimistiliste järeldustele tulla. Mõeldagu ainult Wiilde asi hoo'lega läbi. Mis pessimistiliste järelduste eest hoiab ja Eesti kulturalises ämaruses walgust näitab, on teadmine, et see ämarus mitte jäädaw ei ole, teadmine, et Eesti elu wäiklus ja piiratus, ja ühes sellega kõik meie kulturaline armetus kadumise'e on mõistetud.

V.

Postscriptum.

Eelmine käsikiri oli juba posti ära antud, kui me „Postimehe“ numברי saime, kus dr J. Luiga kirjutus Wilde protesti kohta sees on. („Post.“ nr 210, 12. IX; äratrükk „Päewalehest.“) Kui see kirjutus asja millesgi muudab, siis ainult selles, et ta ühele punktile weel kindlamaid tõendusi toob.

*) Kui me niisuguse seeria kallale asuksime, siis oleks esimese särke lendkirja pealkiri „Bergmani Abiraha Walitsuse ja Peterburi E. Üliõpilaste Seltsi intsidant a. 1909“ Kuid kardame, et jooksew elu sarnaseid asju isegi järjest juure toob.

Nii tõmbab Luiga just nagu sõbramehe poolest Hindrey seletusele kriipsu peale, et Wilde autasu esiti „Jutustuste ilmumise puhul“ otsustatud määrata. Luiga ütleb selge sõnaga, et see „Tab. ime“ olnud, mille puhul teda otsustatud määrata. „Auhinnamõistjad olid täieste õigustatud „T. imele“ auhinda keelama, aga nad olid niisama õigustatud E. Wildele rahalist stipendiumi määrama selle teuse puhul.“ Jutustuste kogu otsustatud paljalt — kui see wormilikust küljest heaks kiidetakse — selle annetusega ühendada. Teeb au dr Luiga tõearmastusele, kui ta seda lausa välja ütleb, aga et sellega kõik Hindrey nähtud waew asjatakse on tehtud ja kõik selle wiimase herra terawameeled seletusekombinatsioonid kolinal kokku langewad, on wist pimedalegi selge. Ja „Tab. ime“, mis esiti nii sügawas „intelligibel-ilma“ õõs magas, tuleb ikka nähtawamale nähtustelmasse.

Kuid see on ka kõik, mis dr Luiga kirjas asjalikku on. Selle asemel, et selge sõnaga asjast kõneleda, arwab L. paremaks „kirjanduslisest auhinnamõistmisest üleüldse“ juttu teha ja selles asjas „õigemaid methodesid rajada“, asja kohta ainult „aforismilisi“ märkusi langetades. Me arwame, et dr Luigal oma „methode“ on, miks ta nii talitab. Selle „methode“ tagajärg aga on, et dr Luiga küll pikka juttu aab, muudkui niisugusist asjust, mis loosse tõeste lõpulikult selgust aitaksid tuua, suure hoolega waikib.

Pardon! L. püiab paaris punktis ka süüdistuste wastu waielda. Kuid need ta wastuwaidlused on niiwõrt tõmpi ja odawat sorti sophistika, et lihtsalt piinlik on neid lugedagi. Neis on niisama wähe meeletterawust kui tõearmastust ja loogikat. Sest mis te arwate, ristiinimesed, näituseks sarnasest targutusest: „W. Reimanile, E. K. S. esimehele, pannakse süüks, et ta oma arwamist mõnede kirjandusliste teuste kohta wäga kindlal toonil on awaldanud! M. Martna protesteeris omal ajal E. Wilde wäljapaistwa „nilbuse“ wastu. Nüüd on sedasama W. Reiman teinud. Mis Martnale lubati, seda ei taheta W. Reimanile lubada. Wõi arwatakse, et W. R. ei tohi kirjanduseseltsi esimehena oma mõtteid kirjanduse üle mitte awaldada ning kirjandusliste nähtuste wastu seisukohta wõtta!“ Justnagu oleks jutt paljast W. R-i „seisukohawõtmisest“ ja „mõtete awaldamisest“ kirjanduse kohta, ja mitte sellest, et W. R. on püüdnud kirjade läbi auhinnatoimekonna liikmete peale mõju awaldada, et need mitte Wilde „Jutustustele“ auhinda ei annaks. Piab pea peal tantsiw loogika ja suur tõeliste argumentide puudus olemas, et niisugust „oma seisukoha läbiwiimist“ ära segada lihtsa kirjanduslise kriitikaga ajalehes, nagu M. Martna oma. — Wõi mis arwata järgmisest dr L. rhetorilisest küsimisest: „Kuidas

wõis aga W. R-i protest auhinnatoimekonna otsust muuta wõi sellesse mõjuda teuse kohta, mis alles 1913. a. kirjandusliste tööde hulgas hindamisele tuleb!?? Sest E. W. „Jut.“ kogu tuleb E. K. S. auhinna toimekonna õiget tahtmist mõõda alles järgmisel aastal otsustamise alla.“ Kuid sellest ep just jutt ongi, et alles peale W. R-i protesti ja selle protesti mõjul „Jutustused“ järsku 1913. a. raamatuks muutusid. Sest alguses otsustati ju neid 1912. a. raamatuks pidada (21. II otsus). — Tõepoolest — kui inimesel midagi ütelda ei ole ja ta siisgi suu lahti teeb, siis ütleb ta tingimata puhtaid sajabrotsendilisi rumalusi. Kuid seda teadsime me ilma dr Luiga tegelise tõendusetagi.

Nii huwitaks wististe kõiki wäga, kuidas siis selle 11. IV sõnumega lugu on, mille herra dr L. „Päewalehte“ laskis *). Kuidas see sõnum kõige sellega kokku sünnib, mida ta meile nüüd jutustab? **) Kas määrati „Jutustustele“ kord auhind? Wõi otsustati „Jutustuste ilmumise puhul“ tuetuseraha määrata? Ja kui nii, mis pärast siis nii otsustati, kuna ometi — nagu nüüd selgub — tuetuseraha õigeks juhuseks „T. ime“ oli? Kõigest sellest lueb doktoriherra paremaks mitte kõssatagi. Aga selle asemel ajab ta kõiksugu kangeste tarku ja keerulisi juttusid, et neist aru-otsa ei saa, mis ta nendega õige tahab ütelda.

Oleks oopis mõtteta waew ja ruumikulutus — neid dr Luiga keerulikku ja segaseid seletusi üksikajaliselt ümber lükkama hakata. Selle eest hoolitsewad juba need seletused ise — palja endi olemise faktiga. Juba see fakt, et niisuguseid segaseid ja keerulikku targutusi tarwis läheb, näitab, et asi korras ei ole. Pruugib ainult küsida: miks siis seda „Tab. imet“ kui tuetuseraha andmise juhust nii kangeste warjati? Miks esiotsa „Jutustusi“ selleks juhuseks püüti wälja kuulutada, kuna nüüd ometi selgub, et tõsine juhus „Tab. ime“ oli? Kui Lutsu „kewade“ leiti „ergutuse-

*) Selle „auhinnamõistja“ nime, kes 11. II sõnumi „Päewalehte“ pani, on aja- kirjandus (Meie Aastasada) wahepeal awanud ja dr Luiga pole seda mitte ümber lükanud.

**) Dr Luiga püiab seda oma 11-nda weebruari patulangemist järgmise seletusega ära lunastada: „Eksimõttele on wilmase toimekonna otsuste enneaegne awaldamine sellepärast wiinud, et kiiremõttele ajakirjanik toimekonna kawatsused toimekonna otsuseks on pidanud.“ Kuid esiteks ei taha meie uskuda, et dr Luigas kaks dr Luigat istusid, kellest üks auhinnatoimekonna liikmena wäga hästi wahet oskab teha „kawatsuste“ ja „otsuste“ wahel, kuna teine dr Luiga „kiiremõttele ajakirjanikuna“ kõik „kawatsused“ ja „otsused“ ühte kotti wiskab. Ja teiseks ei ole wist wahe kuigi suur, kas me ütleme „kawatus“ wõi „esialgne otsus“: Sest kui me ühe otsuse teisega ümber lükkame, siis ei oska selle esialgse, ümberlükatu otsuse kohta muidugi muud ütelda, kui et — „see oli paljas kawatus, hiljem tegime me teise otsuse“. Ja wastu oma tahtmist kinnitab dr Luiga isegi, et wahe ainult sõnades seisab, sest ta ütleb ise: „otsuste enneaegne awaldamine“. Seega ei suuda ta isegi sellele, puhtsophistilisele wahetegemisele truuks jääda.

auhinna“ wääriline olewat ja Wilde „Tab. ime“ ainult „tuetuseraha“ wääriline, miks peeti „ergutuseauhinna“ juures võimalikuks tähendada, missuguse töö eest ta saadud ja „tuetuseraha“ juures mitte? (Seletab ju nüüd Luiga, et wiimasel hindamisel „auhindasid ligemas mõttes“ ülepea pole antud, *) nii et ergutuseauhinna ja tuetuseraha wahel mingit põhjusemõttelikkust wahet ei ole, — kumbgi pole päris auhind). Pruugib ainult neid küsimusi üles tõsta, ja Luiga sophistika ämblikuwerkudest ei jää midagi järele.

Peale kõige selle otsustagu lugejad, mis arwata sellest — noh, kuidas nüüd ütelda? — julgusest **), millega see herra ilma ühegi põhjendamise katseta „aphorismiliselt“ kinnitada tihkab:

„Protest on selge, ta on eksitus: ekslikkude teadete najale ehitatud, ekslikel waatewiisil juhitud eksitus.“

Wõi jälle:

„Kõige pöörasem on etteheide auhinna toimekonnale, tema loobunud „Jutustuste“ kogu auhindamisest välisel surumisel, sellega oma parema äratundmise wastu!“

Kui herra dr L. ka kakskümmend õhkamisemärki oma rhetorilise hõike lõppu paneks, — me ei usu, et see tema usutawust palju tõstaks. Sest õhkamisemärk kahjuks — non est argumentum! ***)

Et üksigi Eesti inimese attribut tema kirjutuses ei puuduks, ilmutab dr L. lõpuks, kõigele oma kirjutusele krooni pähe pannes, et Wilde protest millesgi muus ei juurdu kui — a u a h n u s e s: Wilde lihtsalt nõudwat endale auhinda. See on kõik, mida see herra on jõudnud Wilde protesti motiividest välja lugeda. Et Wildel ikka nagu põhjust on terwest sellest „tuetuseraha“ loost ennast haawatud tunda, see käib nähtawaste ka sel herral üle mõistuse. Mitte igamees ei saa auküsimustest aru, kes „au mõiste ja au paiste“ üle kirjutab.

*) Igamees saab küll aru, et see paljas sofistikonks on. Dr L. tuetab selle peale, et auhinnaotsuses A. Kitzbergi nime ees sõna „auhind“ puudub ja Lutsu auhind ergutuseauhinna nime kannab. Kuid Kitzbergi nime ees on sõna auhind lihtsalt ütleligne, sest otsuse alguses ju teatatakse, et see a u h i n d a d e jagamine on. Ergutuseauhind aga on ikkagi auhind, ja mitte, näituseks, woorimehehobune.

**) Wene keeles on meie mõtet paremine tabaw sõna: развѣзность.

***) Ei ole argument (s.o. ei põhjenda midagi).

Rahu põllumajandus tõttab.

J. Rirkmann.

Sarnane küsimus tõuseb nii mõnelegi pähe praegusel ajal, kus põllumajanduse ehk maaküsimuse edenemise kohta mõtted üks-teisele risti vastamisi pörfawad. Ühed seletawad, et põllumajanduse edenemine weikepõllupidamises seisab, kuna teised jellewastu tõendawad, et suurpõllupidamine maaküsimuse lõpusiht on. Pole siis ime, kui üks ehk teine enesele küsimise ette seab, kus pool on niiüd õigus, pealegi siis kui kummagi poole seletused statistika (arwude) läbi pole tõendatud. Küsimusest diete arusaamist raskendab meil suurte hullade juures iseäranis see, et ihte ja jama kodanlike erafonna mehed maaküsimuses mõtete poolest üksistest lahku lähawad.

Ragu teada, ütleb meie edu-kogudus ühes oma ülempreestri Jaan Tõnissoniga, et meie põllumajanduse tulewik weikepõllupidamises seisab. Et oma, kord wõetud seisukohal mitte alust ära uuristada, jellepärast hoiawad tähendatud perekonna kõnemehed statistikalistest arwudest kõrwale, ehk kui nad neid tarwitawad, siis „parandawad“ nad algupäralisi arwusid nõnda, et need kahtlemata nende kasuks räägiwad.

Pahempoolne osa Eesti kodanlusest, kes muidu edu-erakonna programmile tihti walmis alla on kirjutama, ei tunni ta tähendatud põhjusmõtet maaküsimuses mitte õigeks. Iseäranis nähtawal kohal jelle woolu eesotsas seisab „Peterburi Teataja“ oma poolehoidjatega. Kui paari aasta eest Walgas põllumeeste-päewa peeti ja Tõnisson seal iseäranis poppskohtade asutamist kui Eesti põllumajanduse hinge iseenelele ja koosolejatele ette kuju-tas, astus „Peterburi Teataja“ õige ägedalt L. mõtete wastu ulesse ja tõi suurpõllupidamise kasuks tõendusid ette. Seefama nähtus kordus ka Tallinna „radikalismuse“ esitaja „Tal. Teataja“ juures.

See, nõndanimetatud Eesti radikalsem kodanlus, kes mõnes küsimuses isegi edu-erakonnast paremale poole eksiib, hoiab maa-

küsimuses kodanlusele kohase ägedusega pahemale poole. Millega võib seda kahepaiksuft seletada? Kas usuvad need suurpõllupidamise poolehoidjad ise oma seletuste sisse? Esimese küsimuse peale võime siis kergeste vastuse leida, kui meesles piamie, et meil kodanlise radikalismusega tegemist on. Meil nimelt ei ole tähendatud elemendil korda läinud, maaküsimuses oma mõju avaldada. Sellepärast pole neil maaküsimuses filmanähtawaid kasufid kaitsta, nagu edu-erakondlastel, kellel jakslastega maaküsimuses võitlus elu ja surma peale juba käimas on. Neil pole siis ka sugugi tähtis, kas popfikohtasid maotöö-jõu juetamifeks ajutatakse ehk mitte. Sa et statistika suurpõllupidamise kasuks räägib, sellepärast kirjutawad nad statistikafifele tõele alla ja kuulutawad endid suurpõllupidamise poolehoidjateks wälja.

Mis teisesse küsimusesse puutub, siis usuvad meie radikalid nõndakaua oma seletusi, kuni see nende kasudele kahjulik pole. Jõuawad nad aga oma mõju maaküsimuses nõndapalju laiendada, et neil odawa maotööjõu küsimus oma kasude pärast siidameasjaks saab, siis kautab ka nende usutunnistus suurpõllupidamise näul põllumajanduse edenemise sisse põhja alt ära. Seda teed on muu maailma kodanline radikalismus maaküsimuses käinud, sedajama armast rada astuwad ka meie radikalid neile järele.

Meie peafiht ei ole aga käesolewas kirjatiifis Eesti kodanlise klassi waateid maaküsimuses pikemalt armustama hakata. Ülemaipool olewad riad tõime ainult selleks, et lühidalt ära näidata, misjugused waated meie kodanlifel klassil maaküsimuses praegu on ja mis nende waadete juinituste juures tõusejõuks on. Peafiht on meil armude (statistika) najal, nõndapalju kui see praegusel ajal võimalik, kindlaks teha, kuhu põllumajandus — kas suurwai weikepõllupidamise poole — praegu tõttab.

Üliharwades maades on senini põllumajanduse kohta wähegi rahuloldawaid statistikateateid kogutud. Minult küsifutes maades on walitfused selle heaks midagi ära teinud. Sellewastu on aga küsifid asutused ja inimesed selle heaks rohkem piiüidnud teha. Muuseas on sellepoolest iseäranis Amerika teadufemehe A. M. Simons'i poolt kofku seatud raamat „Amerika põllumees“ tähelepanemifewäärt. Tähendatud teadufemees näitab nimetatud raamatus armude abil selgeste ära, kuhu Amerika põllumajandus praegusel ajal tõttab. Muuseas kirjutab ta umbes järgmifelt.

Nõndajama kui muud tööstuseharud, on ka põlluharimine esialgul ainult sel mõedul tarwitufel olnud, kuipalju põllusaadusi hädaste tarwitati. Nõndakaua kui põlluharimine selles piiris seisib, kus põllusaadustega kauplemist ei tuntud, oli see wäljaspool

wõistlust. Põlluharimise alguajaloost ei tunta tal muid wõistlusti kui niijuguseid, mis loodusejõudude wastu ette wõeti. Nõnda pea aga, kui fuurkapitalismuse pead hakkas tõstma ja kõsitööle ning weikeäridele jumalaulu laulis, hakkas ka põllutööstuse kuldne ajajärg kapitalismuse mõju ees kõikuma. Wenabinõude kiire edenemise läbi sai maasaadus, wili, laiemaks kohalike wäärtuse. Wilja hakkati kaubandusepõllul suurel määdul wahetama. Sellejärele muutus ka wiljafuetamine, s.o. põlluharimine kapitalistlikeks tööstuse ettevõtteks. Põllupidaja ei saanud enam sellega läbi, et ta põldu ainult selleks haris, et selle saadusi üksi tarwitada. Ta pidi, peale otsekoheste oma tarwituse, wilja ka müügi jaoks koguma, sellest hoolimata, et ta jedasama wilja munudetud kujukul tagasi pidi ostma. Otsekoheste wilja wiib ta lähemasse linna turule ja toob seal riid, walmistatud nahka, kunstwäetussaineid, põllutöömasinaid jne tagasi.

Põllutöömashinatega maaharimistehnika kiire edenemine Amerika-ühisriikides näitab juba selgeste, kuhu põllumajandus tõtab. Ühe hektari põlluharimine seemne mahategemisel wältas 1830. aastal läbistiffu 10 tundi 25 minutit. Praeguse aja tehnika juures ei wõtnud aga niisama suure maatiiki harimine 1910. a. enam aega kui kõigest 45 minutit.

Wiljaforistamine, kuuwatamine ja peksmine wõttis paar inimese põlwe aega tagasi hektarilise maatiiki peal 23 päewa 20 m. inimese tööaega ära, kuna see wili praeguse aja mashinate abil 1 tunni ja 3 minuti jookkul aita wõidakse panna. Praegusel ajal wõib üks mees ühisriikides 120 inimesele ülespidamiseks wilja kaswatada, kuna 50 aastat tagasi üks mees waeuvalt 10 inimesele põllust ülespidamist wõis muretsjeda.

Sellega on siis wäga loomulik, mispärast maalt linna rändamine ükslugu suureneb. Amerika ühisriikide põlluharimise aastaraamatus 1899 on tähendatud, et wiimase aastasaja algusel ühisriikide elanikkudest kõigest 3,35% linnades ja tööstuseasutustes on asunud, kuna 1899. a. 47,1% ühisriikide elanikkudest juba linnades asusiwad.

Põlluharimistehnika kiire edenemise järeldus on see, et maa ifka rohkem fuurkapitalistide omanduseks langeb. Weikemaomaniikul pole wõimalust uuema aja tehnikat tarwitada, sest et see fuuri summasid mashinateostmiseks tarwitab. Ilma uuema aja tehnika tarwitamata ei suuda ta aga kudagi fuurpõllupidajaga wõistelda. Ta on sellepärast sunnitud oma maa omandamiseõigusest lahkuma ja jeda selle hinna eest, mis fuurkapitalist temale pakub, ära müüma.

Amerika-ühisriikides oli haritawast põllumaast 1910. a. juba üle 60% suurfapitalistide omandus. Et weikepõllupidamist suur-
 mahuult päästa, on ühisriikide weikepõllupidajad ühistegewusest
 abi otsinud. Rahjuss näitab aga 1910. a. sellekohane armustif,
 et needgi katsed jõuetumad on. Rõige rohkem tuleb see ühispiima-
 talituste juures nähtawale. 1910. a. oli ühisriikides ühtekokku
 4509 meiereid. Paarümmend aastat tagasi oli ligi $\frac{2}{3}$ osa nendest
 meiereidest ühismeiereid. Ülemaltähendatud aastal oli aga kõigest
 1913 ühismeiereid weel järele, kuna 2968 meiereid üksikute suur-
 kapitalistide omanduseks oliwad langenud. Nõndaajama oli lugu
 Uue-Inglismaa meiereidega. 20 aastat tagasi oliwad seal ainult
 ühismeiereid tuntud. Nüüd on weel wäewalt pooled sealsetest
 meiereidest ühistegewuslikel alusel. Nüüdajama on Kalifornia 178
 meiereist 7, Kanjase 171 meiereist 12 ja Wisconsin 2018 meiereist
 377 ühismeiereid weel järele. See on selge tundemärk, et ühis-
 tegewusgi suurfapitali wastu wõitlemiseks jõuetu on.

Peale selle on üks külg Amerika põlluharimise tehnikas wi-
 mase ajal iseäranis tähelepanemiseväärne, mis ainult suurfõllu-
 pidamisi juures võimalik on: see on nimelt kunstlik põl-
 dude fastmine. On harilik nähtus, et mida rohkem maa metsa-
 dest lagedaks tehakse, seda kiwemaks maapind muutub, mis põl-
 lusaaduste peale kahjulikult mõjub. Üle kahe wiieskümnendiku osa ühis-
 riikide maapinnast on praegusel ajal juba nõnda kiw, et seal ilma
 kunstlike fastmiste põlluharimine peaaegu võimatu on. Selle-
 pärast on ühisriikides kunstiline põldudefastmine wiimasel ajal ise-
 äranis kiirelt edenenu. Kunstlist põldudefastmist ei saa aga
 weikepõllupidajad tarwitada, sest et selle sisseseadimine suurt ka-
 pitali nõuab. Suurte trustide poolt sisse seatud kunstlikud põl-
 dufastmiste-asutused on asjatundjate arwamise järele üle 10
 busheli wõrra ühisriikide põllusaaduste summa hektari pealt suu-
 rendanud, nõndq et nüüd hektari pealt läbisikku 35 busheli nisu
 ja kaeru 45 bushelit saab.

Nagu ülimalpool olewatest arwudest wälja paistab, on Ame-
 rika-ühisriikide põllutööstus juba kiirelt suurtööstuseks muutu-
 mas, kus weikepõllupidamisel eluwõimalus igapäewaga koemale
 kiwab. Kuid paremat lugu ei ole ka mitte mujal. Wõtame näi-
 tuseks Norra põllumajanduse ajaloo. Arwud näitawad ka siin,
 et weikepõllupidamisel mitte püsiwust pole. 1855. a. oli Norras
 67 396 rendi- ja weikekohapidajat, kuna 1890. aastal see arw juba
 29 623 peale oli alanenu. Walitjuse tuetus weikepõllupidamise
 edendamiseks ei ole Norras soowitawat tulu toonu. 1894. a.
 määras sadikutekogu Norras 200 000 krooni weikepõllupidamise

tuetuseks. Ühtlasi võeti seaduseprojekt jaadifutefogu poolt vastu, kuida seda valitsuse kasjast määratud summat maata inimestele maaostmise tuetuseks kogukonnawalitsuste poolt välja tuleb jagada. Kogukonnawalitsused kohustati maaostmise vahetalitust oma peale võtma, ilma et nad vahetalituse pealt mingisugust kasu tohikisunud võtta. Nasta hiljem, j. o. 1895. a. määrati jaadifutefogu poolt 500 000 krooni selleksjamaaks otstarbeks. Pealeselle määrati jaadifutejoja poolt maatööliste korteriolude parandamiseks 1894. a. 800 000 krooni, 1895. a. 700 000, 1896. a. 1 miljon ja 1900. a. 500 000 krooni. 1903. aastal ühendati maata inimestele maamuretsemise ja korteriolude parandamise kasjad üheks maata inimestele maamuretsemise kasjaks. Selle ühendatud kasja tuetusele osteti 256 hektari maad 512 tüüsis maata inimeste poolt ära, millede omanikkudeks 42 käsitöölist, 78 liht-töölist, 34 mabrikutöölist, 18 põllutöölist, 8 meremeest ja 13 rentnikku sai.

Et jarnajest weikepõllupidamise tuetamisest diete mingisugust tulu ei ole, sellest sai isegi Norra valitsus aru ja ta lõpetas kasja tegemise 1906. a. täieste ära.

Samasugust kunstitlist põllumajanduse politikat weikepõllupidamise kasjaks aetakse ka Soomemaal. Ka Soomemaal antakse weikepõllupidamise tuetamiseks riigikasjast juuri summasid välja. Juba 1908. a. tõsteti maapäewal wanafoomlaste poolt küsimus üles maata inimestele maamuretsemisest riigi kulul, mis peajoon-tes Norra seadusega kokkukõlas oli. Töölisteseadifute wastuseis- misel wenis asi kuni 1911. aastani edasi. 1911. aastal võeti siisgi wanafoomlaste poolt ettepanud weikepõllupidamise tuetamise seaduse projekt maapäewal vastu. Arwatawaste ei saa aga uus seadus Soomemaal paremaid järeldusi tuua kui seda Norramaal nägime.

Et Soomes weikepõllupidamine juurpõllupidamisele vastu ei juuda panna, seda näeme Soome põllumajanduse minewiku ajalooft. 1896—1900. a. wähenes weiketalufohtade arw 2280 mõrra. Ja 1910. a. oli Soome põllupinnast kõigest weel 19,2% weikepõllupidajate käes, kuna 80,8% maast juurpõllupidajate meelewalla all seisis. Sellest seisis 1910. a. üle 1/4 osa torparite käes maa or- juse eest rendi peal, mida 67 083 torparit haris.

Weel selgema pildi saame Soome põllumajanduse fohta järg- miste arwude läbi. Näituseks saiwad Soome rahwast

1865. a.	1 431 024	inimest	ehk	79 %
1890. "	1 799 083	"	"	75 " ja
1900. "	1 555 357	"	"	57 "

põlluharimisest enesele otsefohese ülespidamise. Nii oli siis 35

aasta joofful põlluharijate hulk 79 protsj. pealt 59 protsj. alla langenud. Maata inimeste % kasvab siis tähendatud aja joofful 22 protsj. Viimase kümne aasta arvustistku ei ole veel saadaval, kuid sellepeale võime siiski julged olla, et maata inimeste hulk Soomemaal endisel viisil sellegi aja joofful kiirelt on suurenenud. Suurpõllumeeste alatasa kasvav hädaldamine põllutöölistepuuduse üle, ja linnades töötav tööliste hulga suurenemine annavad selle kohta kindla tunnistuse.

Nõnda näeme siis sellest liihikeseft ülewaatest, mis keelt numbrid põllumajanduse edenemise kohta räägivad. Meie riigis, liiategi Eesti põllumajanduse kohta pole küll sarnaseid arvustistkusi veel kokku seatud, kust näha võiksime, kuida meie põllumajanduses kapital oinale igapäevaga rohkem uut tööpõldu otsib, kuid juba see, et meil põllupanga abiga viimasel ajal weikepõllupidamist tuetatakse, annab tunnistust, et isegi ülemal pool weikepõllupidamise äävinemist kardetakse. Ja meie rahvusline kodanline fildfond, kes muidu kõigest, millel kudagi Wene hais juures on, hirmuga eemale hoiab, on põllupanga tegemusega meie kodumaal päris rahul. Minult irisetakse wahest selle üle, et põllupank küllalt laialiselt oma ülesannet, weikepõllupidamist tuetada, ei täitwat. Kui lõpuks weel eduerakonna popstfohtade asutamise palawikku nimetada, siis saab küll igal arusaajal selgeks, et ka meil enam põllumajandus kapitalist puutumata pole. Et eduerakonna meeste seletustel, kes meie põllumajanduse edu weikepõllupidamises näewad, vähematgi teaduslist alust pole, seda tunnistab juba ühiskonna praegune majandusline edufäik. Poleks siis sugugi palju, kui eduerakonna mehed endi põhjendamata seletused põllumajanduse kohta ford järele jätafiwad.

Töölise palgaoludest Põhja-Amerika Ühisriikides.

H. Pöögelmann, New York.

Amerika — selle all mõistetakse peaaesjalikult Põhja-Am. Ühisriikisid — Amerika on tehnikaimede maa, on wabaduste maa, on kõigepealt rikas maa. See on kodumaal enam-wähem üldine ettekujutus. Meie ei taha siin pikemalt sellejuures pstatada, kuidas niisugused arwamised wõisiwad tekkida; niisama jätame täna Amerika tehnikailma ja wabadused — oo, need 'wabadused' siin! — kõrwale, ning puudutame ainult rikkuseküsimust, nimelt selles mõttes, kui palju töölisteklass sellest osa saab, ja kui palju see osa tõsiselt wäärt on.

Üleüldiselt on seegi arwamine laialiselt maad wõtnud, et töölised Amerikas kõrget palka teeniwad. 2, 3, 4, 5 dollarit ja isegi üle selle — s.o Wene raha järele 4—10 rbl — mitte nädalas, waid päewas, see paneb mõnegi südame selle õnnemaa järele õhkama. Sellejuures wõrreldakse nimetatud summa harilikult ikka oma maa teenistuse ja wäljaminekutega.

See on aga põhjalik eksitus. Raha iseenesest ei ole tarbeaine; ta on ainult wahetusaine, ja ta wäärtus kõigub sellejärele, kui suurel hulgal tema eest tõsiseid tarbeaineid saab.

Sellepärast on tarwis enne kui Amerika palkade eneste juurde astume, lühidalt kindlaks määrata, kui palju raha ise siin wäärt on. Sellejuures mängib peale raha wahetusewäärtuse ka weel kohalik eluwiis tähtsat osa. Mida ja kui palju süiakse ja juuakse, mida seljas kantakse, missuguses korteris elatakse, kui palju ja missugust lõbu nõutakse — ühesõnaga kõik see, mida inglase standard of life nimetab, on mitmesugustel maadel mitmesugune. Kui palju see Amerikas teiste maade omast just lahku läheb, seda ei luba meid ruum siin üksikasjaliselt ette tuua. Üleüldiselt aga on tutaw, et angelsaksi — Inglise keele — maades töölisedgi omale lahedamat ja mõnusamat kodu nõuawad kui mujal wiisiks. Sellest küljest tundub wast Amerika elu sisserännanud töölisele

paremusena; aga piab kohe juure tähendama, et seegi wana traditsior kapitalismuse tasastawa mõju all kiireste kaub, ja töölise standard of life siin niisama nagu mujalgi selle kõige madalama piirini surutakse, mida elu alalhoidmiseks tarwis läheb (Existenz-minimum) — kui weel mitte sellest madalamale, kõdunemise piirkonda, milles tänapäew tööpoolest juba suur osa ühiskonnast seisab.

Kui suur on nüüd Amerikas (P. A. Ühisriikides) see existenz-minimum, see kõige vähem tarbeainete ja muude tarbete hulk, mida elu alalhoidmiseks ja edasikaswamiseks tingimata tarwis läheb — rahalise wäärtuse järele? Selle kohta on wiimasel ajal, kus toiduainete hinnad hirmutawalt tõusewad, wõimalust olnud nii mõndagi arwamist kuulda. Toome siin mõned nendest, millel laialisem tähtsus on.

1902. a. arwas New Jorgi tööbüroo vähemalt 520 doll. töölise (5-hingelise) perekonna ülespidamiseks aastas tarwis minewat. Waeste seisukorra parandamise seltsi agent W. Caper arwas aga, et selle summaga wõmata on läbi saada. Tuttaw unioni (ametiiühisuse) juht Golden arwas, et isegi 600 doll. wälja ei tule. Heategewa seltsi ametnik dr Devine pidas esite 600 doll. parajaks summaks, lisas aga hiljem juure, et suurlinnas vähemalt 700 doll. waja läheb.

1907. a. tunnistas erikomisjon, kes seda küsimust uuris, et perekonnal korralikuks äraelamiseks aastas vähemalt 825 doll. ära kulub. Kaks aastat hiljem rehkendas dr Chapin perekonna — selle all ikka 5 liiget mõeldud — ülespidamise kulud 1100 doll. peale.

Möödaläinud (1911/12) talwel pani New Jorgi waeste seisukorra parandamise selts selle kohta jälle laialise teadetekorjamise toime. Hulga perekondade wäljaminekuarwete ja seltsi tegelaste poolt küsimiste ning järelepärimiste peale kokku seatud arwude põhjal tuli seltsi agent A. Kingsburi, kelle hooleks see ülesanne oli usaldatud, järgmise otsuse juure:

„Perekonnal, milles isa, ema ja 3 alaialist last on, läheb New Jorgis kõige vähem 900 doll. tarwis, et paljast elu sees hoida.

„Kui perekonnal 1000 doll. sissetulekut on, siis wõib ta korralikult ära elada, ilma et tal heategewuse poole tarwitseks pöörata. Sellejuures ei tohi siis aga mingisuguseid arukorralisi wäljaminekuid olla ega haigust ette tulla.

„1200 doll. on tarwis, et korralikult läbi saada. Sellest summast on minu arwates küllalt, et perekonda nii ülewal pidada kuidas seda tegema peab.

„Kui 900-doll. sissetuleku juures veel midagi üle tahetakse jätta, siis sünnib see kõige hädalisemate tarbete kulul.“

Nende otsuste kohta oleks ainult veel juure tähendada, et nad üürikasarmutes elawate, seega sõrdlemisi kehwemate tööliste ringkondadest kogutud teadete põhjal on tehtud, seega igatahes ennem madalalt kui kõrgelt rehkendawad, seda enam, et tähendatud otsuste tegijad ringkonnad tööliste lõbunõudmistele ja waimlistele tarbetele harilikult väga kitsad piirid tõmbawad, seda sorti tarbeid mitte elulisteks nõudmisteks ei pia, sellekohaseid kulusid siis ennem vähendawad kui suurendawad. Et igakülgsete nõuete tähelepanemisel teistsugused summad wälja tulewad, näitab seegi, et 1907. a., kui „heategelased“ 800 doll. rehkendasid, tähtis sotsiaal-ökonom ja kirjanik prof. A. W. Small seletas, „et üksigi mees oma perekonda ülewal pidada ja korralikult elada ei wõi, kui tal mitte aastas vähemalt 1100 doll. sissetulekut ei ole.“

Mis teiste linnade kohta puutub, siis tähendab prof. Scott Nearing, et seal sarnaseid arwustikuteateid ei ole, piab aga New Jorgi arwusid idapoolsete (s.o idapool Mississippi jõge asuwate) suurlinnade kohta keskmiseks mõduks. —

Kuidas wastawad nüüd neile nõudmistele Ühisriikide palgaolud? Kui kaugelt lubab tööliste sissetulek nende standard of life kinni pidada, nende tarwilikka elunõudeidki täita?

Kindlat wastust on selle peale raske anda, sest waewalt leidub ühtegi teist haritud riiki, kus tööliste elu-, töö-, palga- jt. tingimiste kohta puutuw arwustik nii korratu ja puudulik oleks kui Ühisriikides. Walitsewatel kapitalistideringkondadel ei ole sarnaste arwustikkude kohta mingit huwi; nad teawad, et see materjal mida laialisem ja põhjalikum ta on, seda selgemine tööliste kurnamist paljastab ja suurkapitali wastu süüdistust tõstab. Neil ringkondadel, kelle asemikud kongressi ja senati (parlamendi) toolidel istuwad, on siis põhjust küllalt tööliste kohta käiwat arwustikku hooletusesse jätta.

Prof. Scott Nearing, kes seda küsimust ligemalt uurinud, on ainult wiies osariigis küllalt kohast ja kõlblikku materjali leidnud; peale selle leidub kaunis täielikka teateid üksikute tööharude, üksikute linnade jne kohta. Kõige kättesaadawama materjali põhjal awaldas prof. Nearing mõõdaläinud sügisel kirjatöö, mille arwudega siir lugejat tutwustame.

Kõige paremine korraldatud palgaarwustik on Massachusetts'is. See on Ühisriikide kiutööstuse keskkoh. Kiutööstuses tarwitatakse harilikult palju naisterahwaste ja laste tööjõudu, ja kus seda sünnib, seal on palgad teatawaste madalad. Isegi täiskaswanud

meesterahwastest (üle 21 aasta) saab seal 7 prots. veel alla 6 doll. nädalas, ja ainult 23 prots. teenib 12 doll. ja üle selle nädalas.

Riiete-, tekkide-, paberi- ja raamatuköitmise tööstus juurde arvatud, tõuseb nende täiskasvanud meestöölise arw, kes üle 12 doll. nädalas saavad, ligi 50 prots. peale, kuna naisterahwast ainult 10 prots. seda palka teeniwad.

Saapatööstuses on palgad paremad kui kiutööstuses. Täiskasvanud meester. saab ainult kümnes osa nädalas alla 8 doll., 40 prots saab üle 15 doll. Ka naister. töö tasu on selles harus kõrgem. Ainult kolmas osa saab alla 8 ja 10 prots. üle 15 doll. nädalas.

Walamise- ja masinatööstuses on palgad pisut madalamad kui saapatööstuses.

New Jersey riigis on läbistikkune seisukord sellepärast kõrgem, et siin vähem naisterahwaid tööstuses on — vähem nimelt kui Massachusettsis, aga siiski umbes 25 prots. kõigist töölistest. 57 prots. kõigist täiskasvanud (16 a. wan.) meesterahwastest saab alla 12. ja 60 prots. kõigist naistöölistest alla 7 doll. nädalas. Alla 9 doll. teenib meesterahwastest: masinatööstuses 21 prots., silditööst. 27, õlitööst. 40 ja willatööst. 46 prots.

Pealtnäha võrdlemisi parem teenistus on mäetöölistel (Kansasse aruanne), kellest ainult neljas osa alla 600 doll. aastas teenib. kuna umbes niisama suur osa üle 1000 doll. palka saab. See on aga ainult pealtnäha nii, sest suurema päewapalka teeb suur tööta olek, tööpuudus jällegi tubliste tasa. Kuid sellest allpool.

Illinois'i tööbüroo teadete järele algab suurte kaubamajade teenijate palk 3 dollarist nädalas peale ja tõuseb keskmisel arwul Chicagos 7, teistes linnades $5\frac{1}{2}$ doll. peale. 20 prots. saab alla 7, 50 prots. alla 10 ja ainult 20 prots. üle 15 doll. nädalas. Need palgad on aga tööbüroo enese tõendamise järele teiste naisterahwaste tööpalkadega (Illinoisis) võrreldes õige kõrged.

Ühisriikide telefoni-kompanide teenistuses olewad naisterahwad saavad läbisegamine $23\frac{1}{3}$ — 40 doll. kuus.

1910. a. suure streigi järele Bethlehema terasetööstuses ette võetud uurimine näitas, et selles tööharus 32 prots. töölisi alla 500 doll. aastas teenis, üle 61 prots. alla 625 doll.; ainult 8,2 prots. sai üle 1000 doll. Kusjuures meeles tuleb pidada, et just see tööharu võrdlemisi suurel arwul õppinud töölisi tarwitab.

Poolteisest miljonist raudteeteenijatest sai 1909. a. 51 prots. alla 625 doll., 93 prots. alla 1000 doll. aastas.

Nende arwustikuteadete põhjal, millest siin lühidalt mõned

arwud ette tõin, katsub prof. Nearing keskmist palgamäära kokku wõtta. Kõik tööstused ja tööharud kokku wõttes leiab prof. N. keskmise palga 500—600 doll. olewat. See keskmäär tõuseb nendes tööharudes, kus peaasjalikult meesterahwad ja õppinud tööllised töötawad, kõrgemale, wast 750 wõi 800 doll. peale; wajub aga seal, kus rohkem naisterahwaid töötamas, madalamale, sagedaste alla 400 doll.

Kõigis suurtes tööstuseharudes, nagu mäetöös, terase- tööstuses, kiutööstuses jne. on keskmine palgamäär pea ilma erandita alla 600 doll.

Läbistikku wõib ütelda, et Ühisriikide suurtes, walitsewates tööstuseharudes täisialise meesterahwa keskmine aastapalk 450 ja 600 doll. wahel kõigub, mis $1\frac{1}{2}$ —2 doll. päewa kohta teeb. —

Eelolewad arwud on peaasjalikult päewa- ja nädalapalkade järele kokku rehkendatud, ning sellejuures ainult täiskaswanuid silmas peetud. Sellepärast tuleb neid enne mitmeti parandada ja õiendada, kui Amerika tööliste palgaoludest selgemat pilti tahame saada.

Esiteks ei anta wabrikutes palju kunagi üksikute järkude kaupa palgasuurust üles, waid 'keskmiselt', kus ka meistrite ja teiste kõrgema sissetulekuga töötajate palgad ühes on arwatud. Ja kui mitmesugused palgasuurused üles antaksegi, siis waigitakse jällegi, kui palju töölisi ühesgi järgus on. Sellest tuleb, et nimelt ettewõtetes, kus suuremal hulgal õppimata töölisi tarwitatakse, palgad palju madalamad on kui 'keskmise' kõrguse järele arwata wõiks. Seesuguste moonutamiste läbi on ettewõtjatel wõimalik — ilma et sellest väljaspool midagi teataks — töölisi niisuguse nälja- palgaga ahelas pidada, mis ainult neile arusaadaw on, kes kapitalli tõsist nägu tunnawad.

Wiimase suure streigi ajal Lawrences tunnistas willatrusti pealik W. Wood uurimisekomisjoni ees, et nende wabrikutes töö- poolest 5 dollarilisi nädalapalkasid olewat. Seda saawat aga 'ainult õppimata tööllised', kellel kerge töö teha, ja keda 'ainult sellepärast tarwitatawat, et niipalju lapsi saada ei ole kui waja'.

See paistab välja, nagu oleks täh. palgaga töölisi ainult wälke osa. Tööpoolest tarwitab see tööstuseharu õige suurel arwul õppimata töölisi, ja nii wõib tähendatud summa seal suure osa tööliste kohta keskmiseks nädalapalgaks pidada. 5 doll. nädalas ehk 250 doll. aastas, kus perekonna ülespidamine 1000 doll. nõuab!

Bayonnes, New Jersey riigis, lubas hiljuti ühe riidewabriku walitsus oma tööliste palkasid järgmise tabeli järele 'parandada':

Wiies tööstuseharus, kus mees- ja naistööliste arw ligikaudu ühesugune, teeniwad alla 5 doll. nädalas:

puuwillatööst.
meester. 70/o
naister. 150/o

riidetööst.
meester. 20/o
naister. 270/o

waibatööst.
meester. 30/o
naister. 130/o

paberitööst.
meester. 10/o
naister. 190/o

raamatuköitm.
meester. 20/o
naister. 170/o

Amerika täieiallistest meestöõlistest teeniwad:

õppinud (10⁰%) poolõppinud (40⁰%) lihttööl. (50⁰%)
üle 800 doll. a. 500—800 doll. a. alla 500 doll. a.

Üle 12 doll. nädalas teeniwad täieiallistest meestöõlistest:

kullasepa tööst. 47⁰/₀ kingsepat. 42⁰/₀ walam.- ja masinat. 32⁰/₀ paberit. 18⁰/₀ mööblit. 17⁰/₀ nahat. 16⁰/₀

Kudujatele, kes 2 telgede peal töötavad, 6 doll. asemel 7 doll. — kahe nädala kohta, ja

kudujatele 3 telgede peal 8 doll. asemel 9 ka niisama 2 nädala eest.

Sealsamas, ühes teises wabrikus, teeniwad kudujad, kes 2—4 telgede peal töötavad, 3—6 doll. nädalas.

Riiklise uurimisekomisjoni ees Uticas selgus, et seal naisterahwad wabrikutes 12 tundi päewas tööd teewad ja selle eest 4 doll. nädalas saawad. Kui nad palgakõrgendust nõudsiwad, wisati nad muidugi uulitsale. Komisjoni ees paljastatud wiltsuste pilt oli nii südantlõhestaw, et komisjoni liikmed omalt poolt 50 doll. kokku paniwad — silmapilkliseks hädakustutamiseks.

Nendestgi wähestest, mitmest kohast toodud näitustest selgub, et wabrikandid mitmesuguste pettustega oskawad tööliste tõsist palgasuurst wälisilma eest warjata.

Teine tegur, mis prof. Nearingi eeltoodud arwusid mõjusalt vähendawad, on lastetöö. Lugeja ärgu lasku ennast sellega segada, et Ühisriikides mitmel pool lastetöö kas oopis keelatud wõi wäga kitsendatud on. Wana-aja sõjapealik ütles: pole ühtgi linna-müüri, millest eesel kullakotiga üle ei astuks. Uue-aja riigimees tõendab, et adwokadid kukrumehele igas seaduses tuhat auku üles otsiwad, kust ta läbi wõib lipsata.

Hiljuti 'leidsiwad' rewideerimiseametnikud ühes New Jorgi suures ettevõttes ligi 1½ sada alaialist teenijat. Imestati, miks seda waremalt tähele ei pandud, ja et niisugune seadusest üleasumine wõimalik on. Warsti tuli wälja, et ennemalt sellepärast ei 'leitud', et alaialised rewideerijate tulekul ära peideti wõi wälja saadeti, ja et selle praktika peal siin tuhandeid — kui mitte kümneid — lapsi ekspluateeritakse, ilma et seaduse silm neid 'leiaks'.

Washingtonis ilmus hiljuti (senati tööd, nr 645) 1. köide laialisest uurimisest, mis parlamendi tööbüroo lõuna-osariikide tööstuseolude kohta ette wõtnud, ja mis käesolewas köites naisterahwa- ja lastetööd käsitab. Nii mõnesgi nendest riikidest on lastetöö kohta kitsendawad seadused olemas. Teistes on nad ainult osa laste kohta, kuna ühes riigis (Mississippi) lapsed iga vähemagi kaitseta on. Muidugi, suur ei ole kaitse ka teistes: lubatakse lapsi juba 10—12 a. wanuselt peale wabrikutes tööle panna. Aga isegi „need määrused on — nagu aruanne ütleb — ainult moodipärast olemas; neid täidetakse kõige pealiskaudsemal wiisil“.

Ligi 92 prots. kõigist wabrikutest, kus uurimisekomisjon käis, tarwitati lastetööd, 12,3 prots. koguni alla 'seadusliku' wanaduse. Sellejuures on ainult 'täistöölisi' silmas peetud. Lõuna-osariikides

on pealeselle veel „abitöölised“ tuntud, ja nende juures ei tee seacus lastetöö tarvitamisele vähematgi takistust, ehk küll tegelikult mingit wahet ei ole. On ju see seaduslik wahe ainult selleks tehtud, et lastetöö piirita ekspluateerimiseks täielikku võimalust anda. Näitusena toob aruanne ühe wabriku, kus 247 töölise hulgast 89 10—12-a. wanused, 76 — umbes 9-a. lapsed („abilised“) ja ainult 72 täiskaswanut oliwad.

Iseenesest mõista, et see salajane ja awalik lastetöö tarwitamine üleüldist, keskmist palgamäära tugewaste alamale surub.

Kolmandaks mõjub palga vähendamiseks — ja mitte ainult üleüldiselt, waid ka üksikute, niihästi täiskaswanute kui ka alaliste juures — trahwisisteem. Kui laialt ja missugusel mōedul see tarwitusel on, seda teab küll ainult allah. Et sellest aga streikide puhul tihti juttu on, siis wõib arwata, ainult arwata, et see wiis tööliste teenistust kärpida mitte just aruldane ei ole.

Kõige tähtsam palgawähendaja on aga muidugi tööpuudus. tööta olek.

„Tööta olek on tööstuses alaline nähtus — ütleb prof. Nearing — ja isegi tööstuse õitseagadel tuleb sellega rehkendada.“

Üksikute riikide ja tööharude sellekohaseid arwustikuteateid — niipalju kui neid saada oli — läbi katsudes leidis prof. Nearing, et näit. Massachusettsis 1908—1910. a. läbistikku 12 prots. tööpuudust ette tuli, s.o 12 prot. tööpäewi kaduma läks ja sedawõrt muidugi ka aastane teenistus vähemaks jäi, kui eespool rehkendatud. New Jerseys oli tööpuudus umbes 10 prots. Kansases, kaewandusetöölise seas (waata eespool) 1900. a. 26, 1908. a. koguni 37 prots.

Üleüldse on tööta oleku protsent süekaewajate juures kõige suurem, arwab Nearing, läbistikku 25—33, kuna teistes tööharudes see arw 20 ümber wõib kõikuda. Nearingi teadetele wõiks wahest ühe liigi töölisi veel juure lisada, kelle juures tööta olek wististe suurem on kui ühelgi teisel, nimelt metsatöölised, kes tihtipeale aega tööta piawad ära wiitma, ja sõitma veel pealegi.

Tööpuuduse läbi tekkinud palgawähendust silmas pidades — läbistikku 20 prots. sellest summast, mis palgaarwustikkude järele keskmiseks teenistuseks wõib pidada — tuleb prof. Nearing otsusele. et Põhja-Amerika Ühisriikides tööliste tōstist palka järgmistele summade peale wõiks arwata:

täisiallistest meesterahwastest teenib 50 prots. (pooled) alla 500 dollari aastas; 75 prots. — alla 600 doll.; 90 prots. alla 800 doll., ja ainult 10 prots. 800 doll. ja üle selle;

täisiallistest naisterahwastest saab 20 prots. alla 200 doll.

aastas, 60 prots. alla 325 doll.; 90 prots. alla 500 doll., ja ainult 5 prots. üle 600 doll.

Neid arwusid eelpool toodud wäljamineku-arwudega wõrreldes näeme õieti, kui wäike osa Amerika töölisi niipalju teenida suudawad, et nad perekonda korralikult ülewal wõiksid pidada. Kahjuks on aga just see wäike osa, keda silmas peetakse, kui Amerikasse „õnne otsima“ sõidetakse.

Muidugi, müüriaga piiratud ei ole see piirkond ka sisserrändaja eest mitte. Julgeste on ka mõned eestlased sellesse palgakõrgusesse jõudnud. Aga kui paljud? Kas nende protsent on siin kõrgem kui teistel? Meil puuduwad arwud, millega ühte wõi teist tõendada. Ainult niipalju on kindel, et kõrgemat palka ainult see wõib loota, kes oma ametis asjatundja, wilunud, osaw, kes ka keelega toime saab, ja kellel küllalt energiat ja terwist, et siinsetele palju suurematele nõudmistele wastu panna.

H. Daumier. Kodanlased wahiwad tähti.

August Bebeli kiri.

1910. aastal tegi sotsialdemokraatline naistööliste II konfereents otsuseks iga aasta naisterahvapäeva pühitseda. 17. veebruaril 1913 peeti Wenemaal, Peterburis, esimist naisterahvapäeva. Sel puhul kirjutas August Bebel (Saksamaa sotsialdemokraatliku partei kadunud esimees) järgmise kirja:

Täielise rahulolemise tundega sain ma Wene feltimeeste otsusest teada veebruarikuul esimest naisterahvapäeva Wenemaal korraldada.

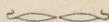
Rohkem kui kuuajal teises riigis mõitlesid Wene naisterahwad oma ühediagnosuse eest teise soo ehitajatega, ja rohkem kui kuuajal mujal panid nad kangelastena kõik oma jõu rahva vabastamise ideesse, töid ohvriks elumõnususel, vabaduse ja ka elu.

Üksigi rahvas ei mõi Wenemaaga mõistelda ideede eest nais-
kannatajate armuga ja ühelgi teisel rahval ei ole niisugustes ras-
ketes tingimistes mõeldeda tulnud, üksigi rahvas pole niisuguses
meeletult-teravas seisukorras olnud.

Üksa mingisuguse meelituse ja liialduse kartusega võib
Wene naisterahwaid tõsiselt eelwäetä rahwuswahelises naisterah-
waste . . . liikumises nimetada.

Ma usun kindlasti, esimene naisterahwastepäew tungib läbi
nende idealidega, mis juba nõnda palju mõitlejaid ja kannatajaid
Wene naisterahwaste seas on annud.

Soowin Wene naisterahwastepäewale kõige suuremat edu.
Seltsimeheliku terwitusega A. B.

Tuul kohiseb.

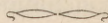
*Tuul kohiseb puude ladwul,
ja kahiseb lehtedes;
ja metsa all salalik waikus; —
kõik puhkab ju uinudes.*

*Must pimedus ümberringi . .
must, nõiduslik pimedus. . .
Ja ülewal tasane sosin,
kui öösine wiirastus.*

*Tuul kohiseb puude ladwul
nii tasa, nii kaebawalt,
ja kohinast kostawad hääled,
nii waikselt, nii walusalt.*

*Sealt kuulduwad isamaa hääled:
kord tasane nutmine,
kord wangiraudade kõlin,
ja kisa, ja needmine.*

A. Raudpea.

Franz Schuhmeier.

Surmanuhtluse wastn.

11. weebr. (29. jaan.) 1913. a. tapeti Wienis mustasajalise tööliste Kuntshuli poolt üks Austria sots.-dem. tähtsamatest tegelastest, rahvasaadik Franz Schuhmeier ära. Kodanlikud kohtunikud mõistsid Kuntshuli, hoolimata sellest, et lese Schuhmeieri wolinik tema eest kostis, poomisesurma.

Kadunu lest Cecilia Schuhmeier pööras Austria kohtuministri poole kirjaga, milles ta abinõusid tarwitusele palus wõtta, et tema mehe mõrtsuka kallal surmaotsus mitte täide ei saadetaks.

„Kui teie seda ei tee,“ kirjutab tema, „ja Wieneri wannutatud meeste kohtuotsus täide saadetakse, siis suutendatakse selle läbi weel lõpmata piina, mis Kuntshuli kuritöö minule ja minu kolmele lapsele walmistas, ja need sajad tuhanded, kes minu kallil mehe mälestust austawad, tunnewad, et kadunu mälestust on teinutud.“

Austria sotsialdemokraatia programmile truu olles, mis surmanuhtluse kaotamist nõuab, astus minu mees terve oma ühiskondlike tegewuse aja jooksul jõuful ja kirjalikult surmanuhtluse ära kaotamise eest välja ja kirjutas saadikuteleogu liikmena sotsialdemokraatia partei ettepanekutele alla, milles need nõudsid, et Austriat sellest metsikust karistusest wabastataks. Kui tema seaduseandlike asutuse liikmena neis nõudmistes awal-

datud eesmärgile ei jõudnud, siis ei pia tema pärast vähemalt midagi niisugust siindima, mille vastu ta põlgust tundis. Auritöö, mille ohvriks minu kallis mees langes, kutsus Austria sotsialdemokraatia keskel sügawa kurbuse elule; kuid juba tema wärske hana juures teatas Austria sadadetubandete organiseeritud tööliste esitaja, et surma, mis sügust kurbust ja muret tema ka ei ärataks, uue surma läbi ära ei saa lepitada.

Kokkufölas Austriamaa Saksa sots.-dem. partei juhatusega, selle liikmeks minu mees kahekümne aasta joofful oli, ja kokkufölas sots.-dem. waadetega, palun ma teid, kohtuminitrit, abinõusid tarwitusele wõtta, et surmanuhtlust Paul Runtshuki kallal mitte ette ei wõetaks."

Uma programmis surmanuhtlust eitades, astub sotsialdemokraatia ka praktikas selle metslike ajajärgu päranduse vastu välja. Töörahwa klassilisi tulusid kaitsedes kaitses sots.-dem. ühtlasi ka kultura tulusid ja tema on ainus kindel ja otsustaw surmanuhtluse wastane.

N. N. G.

Kas tunned meest?

*Kas tunned meest, kes koiduajal
maast üles tõuseb rutuga,
ja kähku rüded selga ajab,
sest tarwis tööle tötata?*

*See on see mees, kes hoolega
piab päwast päewa orjama,
sest laulan nüüd ja ikka ka:
ei päiwi paremaid ta iial näha saa.*

A. Raudpea.

Biologia ja Sotsiologia.

Inimese elu pikendamise küsimusest.

Juba XVIII aastasaja lõpul pandi küsimus inimese elu-ia pikendamise võimaluse üle teaduslikele alusele. Seda tegi nähtavasti esimesena teadusmees Christofor Sufferland, kes 1796. aastal raamatu *L'Art de prolonger la vie humaine* („Kunst inimese elu pikendada“) välja andis. Kuid tema võis oma õpetust ainult nende teadmiste peale põhjendada, mis Loevenhüedi pisielukate üle oli forjanud, teadmiste peale, mis jada aastat enne seda lihtsa esialgse juurekõstegema klaasi abil forjatud.

Ei ole tarwis jada-esimest korda siinkohal kordama hakata, misjuguise pöörde neis teaduseharudes, mis inimese keha eluavalduste tundmaõppimist oma ülesandeks teeb, iseäranis aga inimese keha haiglast (patoloogilisi) nähtusi uurib, Pasteur (Pastöör), Koch, Metschnikow ja terve nende järel sammuv teadusmeeste kool on jinnitanud. Selle üle on palju räägitud ja kirjutatud — ka Gesti keeles —, selle üle võiks palju kirjutada. Meid huvitab praegu kitsam küsimus, mis nende ridade pealfirmaks on. Ja, nagu nimetatud, tegivad ja teevad tähendatud teaduskooli tähtsamad esitajad inimese elu pikendamise küsimusega kas otsekoheselt ehk kaudselt tegemist.

Misjuguiseid õpetusi ehk arvamisi see või teine teadusmees, kuigi esimese järgu suuruste hulgast, selle küsimuse kohta on avaldanud, seda ära jutustada wiiks pikale. Ei oleks sel ka nii palju huwitust, sest ka sõrdlemisi suuri teadusmehi on meiepäivil rohkesti, ja nende arvamisi veel rohkem. Palju huvitavam on kogu nende õpetusest siia välja võtta ja nende üleilldiste põhjuste peal piatada, mis eluia pikendamiseks kaaja aitavad. Kui nende tegurite tähtsust ihtlasti arvude ja nähtuste peale põhjendatakse, siis ei ole sel õpetusel enam arvamiste ehk hüpoteeside nagu, vaid ta saab tõeksjaks, millega ka igapäevase elu inimesel tuleb rehkendada, sest et see tema eluküsimus sõna otsekohesest mõttes on. Nii siis tuleb küsida, kas on meie aja kultuurainimeste

elus tegurid olemas, mis eluia pikendamist tuetaks, ja kui on, kas on nende tegurite mõju tunda.

Selle küsimuse vastamiseks annab professor Tischeri raamat huvitavat materjali. Raamat on kõne, mis professor Tischer Põhja-Ameerika ühisriikide kongressile (parlamendile) ette pani, ja pakub väga huvitavat arvestikulist materjali küsimuse vastamiseks. Doome temast mõned arvud.

Kuni õige hilise ajani olivad haiguste ja inimese keha surma põhjused väga vähe tuntud. Igatahes on meie arusaamine ja praegused waated kõige tähtsamate haiguste ja inimese keha füsioloogilise surma peale õige noored. Tunti ju küll manal ajal juba, et haigused ja surm ühelele elanikkude-klassidele sagedamad küllalised on, kuid lepidi arvamisega, et jõukamad klassid vähem haiguste all kannatavad ja kauem elavad. Sellele arvamisega ei olnud raske tulla, kui lahtiste filmadega ümber waadates tähele panna, kuidas alamas kihis, plebeide linnaosades, suremiste ja haiguste protsent palju suurem oli kui isandate linnaosas, patritiite keskul. Rooma tsirkusejõumehed gladiatorid, kes hüüdega „Ave, Caesar, morituri te salutant!“ (Ela keiser, surma minejad tervitavad sind!) võitluselawale läksiwad, olivad sõna otsekoheises mõttes morituri, professionaalsed surma minejad, sellepärast oli nende klassis eluiga muidugi palju lühem kui ühesgi teises klassis. Ja kuigi nad täiesti isetegustes ühiskondlikes tingimistes elasivad ja suriswad, siiski ei mõinud tähelepanega filma eest warjule jääda, et gladiatorite suur suremise protsent siiski sellest seftsamast põhjustest tuleb, millest wabrikutööliste, trükitööliste wõi mõne teise professionalse klassi suur põdemise ja suremise protsent oleneb. Seft ka bioloogiliselt, eluteaduse seisukohalt, on lugu nii, et inimese seisukorra järk, ameti iseäraldused jne., selles alalises mõtteluses inimese organismust denistawate piisielukate ja keha terwete wastumõjude wahel, ükskord ühele, teineford teisele poole mõju awaldawad ja selles tasakaalu seisukorras nende kabe mõitlewa mõju wahel, mida meie organiliseks eluks nimetame, lisaraskuse ühe wõi teise waekausi peale wiskawad, tasakaalu ja seega elu normalseft roopast wälja wiivad.

Pasteuri ja Metshnikowi uurimised näitawad aga, et wii-maste inimese elu waenlaste wastu heade tagajärgebega mõib wõidelda. Praegu on ju tõestajaks saanud, et mitte üksi haigus, waid ka keha „füsioloogiline“ surm ise piisielukate tegemise järel-dus on, sellepärast on nende tundmaõppimise peale kõik tähel-

panemine juhitud. Piisielukate kahjuliku tegemise vastu võitlemine ja kasulikkude piisielukate tuetamine on küsimused, mille rahulolematust äratavastamisest võimalus oleneb, füsioloogilise surma filmapilgu kättejõudmist kuni keha loomuliku surmani edasi lükata. Ja selles sibil on edusammud filmanähtavad.

Kui meie näituseks arvustikuteadetest leiame, et Indias keskmine elua pikkus 24 aastat on, Rootsimaal see arv aga kuni 54 aastani tõuseb, siis võib siinjuures ka selle nähtuse peale tähendada, et esimeses nimetatud maades kolm korda vähem arstisti ja haigemajapid on kui teises, ja et India arstid oma arstiteadusega palju madalamal seisavad kui Rootsimaal.

Kui isegi kõige kõrgemal hariduseastmel seisvad rahvad on ilmselgema kaugel seisukorral, kus kõik elanikud kõiki teaduse abinõusid haiguse ja surma vastu võiks tarvitada. Prof. Zischner tuleb arvude põhjal otsusele, et tema kodumaal 40 % kõigist suremistest järele jätunud on, kus õigel ajal appi tulnud arst praeguste abinõudega surma eemale peletada oleks jõudnud.

Praeguse aja teadmiste ja arstimisefunksti seisukorda analüüeerides tuleb Zischner otsusele, et praegusel ajal lõikamiskunst (chirurgia), iseäranis kofaini ja digitalini omaduste tundmaõppimise ja Zisteri sidemete ülesleidmise tagajärjel piisielukatega võitlemises ärratavaima võimukamaks on muutunud. Tüüfus, pneumonia (kopsupõletik), skarlatina, rõuged jne. jne. — kõik need haigused on teadus harilikult seletanud ja nende arstimise kas juba täielikult arsti võimusesse annud ehk seisukorda toonud, kus küsimuse lõpulik otsustamine enam kaugel ei ole. Minult perionit (kõhuõõsa ilanaha põletik) ja vähijahaus jäädav hirmuäratavate kollidena veel järele, hirmuäratavad haiged kui ka teda arstivale tohtrile, olgugi et nende vastu rohtude ülesleidmise sõnumid iga aasta ajalehtedest läbi vilksatavad.

Enimese elua pikendamise katsete ja uurimise tagajärjed on juba praegu tähelepanemiseväärt ja isegi üllatavad. Arvustikud tõendavad, et 20 aasta sees, nimelt 1881. aastast kuni 1900. aastani Inglismaal meesrahva keskmine eluiga 14 aasta võrra on kasvanud, naisterahvastel isegi 16 aasta võrra. Prantsusmaal on 1881. aastast kuni 1903. aastani keskmine eluiga meeste rahvastel 10 ja naisterahvastel 11 aasta võrra kasvanud. Daanimaal on naised viimase 57 aasta sees 15 eluaastat igaüks lähisegi juurde saanud, mehed 13 aastat; Rootsimaal on elua pikendamine viimase 67 aasta sees: meesrahvastel 17, naiste-

rahvastel 15 aastat. Kuid iseäranis üllatavad on arvud, mis Preisimaa kohta käivad: kõigest 23 aasta jooksul (1877. a. kuni 1900. a.) on meesrahvaste eluiga siin 25 aastat ja naisterahvaste iga 29 aastat pikenenud. Viimast nähtust võib ehk küll ainult sellega seletada, et Preisimaal alles kõige viimasemal ajal tõsisemalt rahva terwise eest hoolitsema hakati, kuna ülesluetud maadel juba ka varem seda tehti.

Wäga huvitav on prof. Zischeri kõnes tabel üfsikute maade elanikkude keskmise elukestvuse üle.

Maa	Rahvalugemise aasta	Meeste	Naiste
		keskmine iga (aastad)	
India	1901—	23	24
Preisimaa	1891—1900	41	44 ¹ / ₂
Italia	1899—1902	42 ⁸ / ₁₀	43 ¹ / ₁₀
Põhja-Amerika			
Ühisriigid	1893—1897	44 ¹ / ₁₀	46 ⁶ / ₁₀
Inglismaa	1891—1900	44 ¹ / ₁₀	47 ⁷ / ₁₀
Prantsusmaa	1898—1903	45 ⁷ / ₁₀	49 ¹ / ₁₀
Daanimaa	1895—1900	50 ² / ₁₀	53 ² / ₁₀
Rootsimaa	1891—1900	50 ⁹ / ₁₀	53 ⁶ / ₁₀

Wöödaläinud aastajadades oli prof. Zischeri wäljaarvamiste järele inimese keskmine eluiga märksa vähem kui nüüd. Nii oli XVI aastajajal keskmine eluiga 21²/₁₀ aastat, XVII aastajajal 25¹/₁₀ aastat, XVIII aastajajal 33⁶/₁₀ aastat.

Amerika professor lõpetab oma aruande ja kõne palawa üleskutsega oma terwise hoidmisele ja kõikide abinõude tarvitamisele elupikendamiseks, mis teadus kätte juhatab.

Kokku võtnud J. Depman.

Ruidas Madis müksu sai.

Madis on pealtnäha päris poisike, aga juba leeris ära käinud ja piab ennast igapidi täieks meheks. Tal on suured mõtted peas ja juba mitmel korral on ta ähwardanud midagi õige mehelikku ette võtta. Muudgu wiivitab siiski algamast. Arupidamine ja plaanifindlus on ju mehisuse tundemärk. Ja pealegi on teed ning töömäljad väga mitmesugused ja neid on arvamata palju. Läheb aega, ennegu neid kõiki tundma saad ja endale ühe võid valida.

Suurteks ettemõteteks läheb müksu hädaste waja. Madisgi on nendest palju kuulnud ja lugenud; kuid kuidas enese pihta ühe sihuse mõjuwa tõuke saaks, sellest ta ei tea veel midagi.

Ükskord kõneles Madis oma onupojaga, kel palju wanu ja uusi raamatuid oli, ja see soowitas temale oma kogust mõnda raamatut lugeda.

— Olen ju küllalt lugenud ja tean kõik.

— Noh, siis käi sagedaste saunas ja kirjikus; küll seal müksa saad.

Madis wõttis veel nõuks raamatuid lugeda. Ja kuna ta mehisusest ning tähtsusest ammu juba lugu pidas, siis walis ta „Mehised mehed“, „Tähtsad inimesed“, „Suured waimud“ ja teised nendesarnased raamatud omale lugemiseks.

Oh ja õnnis aeg, kuidas need raamatud poissi põlema paniwad! — See ja see waene noormees sai nii ja niisuguse kaswataja wõi sõbra eeskujust, tegudest mõjuwa müksu, mis teda liikuma pani ja tähtsaks meheks tegi; see ja see julge pealehakkamine tegi selle mehe suureks jne, jne.

Kas nüüd neist müksudest, mis seal teiste pihta käiswad, Madisele küllalt saab wõi piab ta enesele veel iseäralist müksu ootama — seda lugeja otjustama ei hakanud. Ta muudgu luges. Ja mida enam ta seda tegi, seda selgemaks talle sai, et inimene väga palju võib ning jõuab, kui ta aga tahab. Ja tahtmist oli Madisel enam kui tarwis. Ta sai väga rahutuks, heitis enesele

wiivitamist ette ja wõttis nüüd nõuks oma elus teist lehefulge pöördä — maksu mis maksab. Sedawiisi mõteldes hakkas ta ühel päewal isaga lõpuarweid diendama.

— Jä, wõta nüüd sulaseks, keda ja tahad; mina enam ei wõi.

— Küll ja wõid! wastas isa käskiwalt: ammu juba oled ja jellest minekust laulnud. Äta nd fõrd see jonn maha!

— See ei ole jonn, waid ideal. Ja kuule ometi, isa! Riinda ja äestata mõistab igaiks; aga mina mõistan ja wõin midagi muud ja suuremat.

— Noh, poeg, jellega saame toime. Meil tulebgi nüüd kinnu- kangutamine ja kiwidõhkumine käile...

Madis pani isa arusaamatust pahaks. Ta waitis tiiff aega. Siis algas ta tähtsal toonil ja mehise rõhuga:

— Meie rahwas on weel nii harimata, elab pimedusewõimuses. Ei ole rahwategelasi, ei ole äratajaid, eestwõtjaid, kes haridusepõllul tõsiemalt, sügawamalt...

— Ah jo! algas isa uuel toonil ja koputas oma suure piibu seeft tuhka. Tõsiem ja sügawam harimine meeldib sulle? Noh, siis hari! Ongi meil juba suurem jagu nurmi kiwidest puhtad. Ostan sulle raudadra ja wedruäffe. Lase käia!

— Jä, sina teed nalja minu kõrgemate piiete kohta! hädaldas Madis mõrudalt. Kas ma pian siis oma teadused ja idealid adrawagudesse maha matma? Ja mistarwis ja mind siis koolitafid?

— Koolitafin? Kui ma sind kõstrifooli saatfin, siis ei tahtnud ma sugugi, et sinust mõni laulukõster wõi kalendritegija wõi kaubafell saaks. Ja ma olen juba näinudgi, et ma mitte asjata kooliraha ei maksnud: toona, kui harjufeselt pastlandõelu ja wärwiwenelaselt emale finikiwi kauplesime, tulid ja keeletarkufes omaga peaaegu wälja; mullu, kui juwitajatele mune ja wõid müüfime, lasime endid küll natuke tüisjata... aga, noh, noor inimene wõib ju weel õppida.

Madis, ta wist wihastas weidike, jäi wait. Ta ei rääkinud sel päewal isaga mitte sõnagi. Kuid oma ideali ei jätnud ta fuisgi. Mõni päew pärast läbirääkimist wõttis ta ette ja läksgi linna, kus uut elu tahtis alata, nii uut, misufest külas wõimalif ei ole.

Linnas elas Madise sugulane Lepamägi, kes rändawaks raamatukaupmehes oli hakanud, pärast mitmesugust äri ajanud, palju käinud ja näinud. Nagu Madis teadis, oli ta suur kirjandufetundja, teadis palju ning tundis elu igast küljest. — Pühäs

oufartujes läks nüüd noormees Lepamäele oma lugu teatama ning temalt nõu küsima.

— Sina tahad siis rahva kasuks töötada? ütles Lepamägi, kui Madis oma jutu oli lõpetanud. See on päris õige mõte. Linnas ei saagi teistviisi elada. Olgu ta ülesõstja, podrätšik või leierkastimees, kõik töötavad rahva kasuks.

Madis oli ju ammu headest raamatutest lugenud, et „igas elukutjes võib inimene ligemist armastada, isamaa kasuks töötada ja oma idealisid filmas pidades asteastmelt kõrgemale tõusta“, ja elutarga Lepamäe seletus oli siin rõõmsaks tõenduseks, et noor Madis oma arvamistes kõige õigemal teel on.

— Aga misukeses ametis või kuidaviisi võiks siin jeltškonnategelastega läbi käia, kel laiem filmaring ja head piilüded rahva kasuks...

— Silmaring on katuseööjatel ja korstnapühkijatel kõige laiem. Meie käime uulitsatel ja vaatame ainult alumise korra aknaid, saame äratust kui ka eeskuju kuulutuselehtedelt, ja kanname oma lugemiseraamatut rahakotis.

Madisele kippus jutt arusaamataks minema; kuid kahelda ei jüandanud ta siiski. Sest ta oli umbes niisamafuguseid arvamisi mõnest raamatust lugenud; need olivad ometi väga targad ja õiged mõtted.

— Ma märkan, et ja nutikas poisj oled! kõneles Lepamägi edasi. Aga siiski, ära pane pahaks, sinus näen ma veel talumehelikku rumalust. Sa arvad, et üks on hea, teine halb. Ei, pojake, linnas sihukest rumalust ei usta. Kaupmees ja kirikherra, ajakirjanik ja marošhinamüüja, kõigil on üks siht ja piie: rahva heaks töötada; kõik nad teavad, et rahva päralt on usk ja alandus, nagu juur mõttetarf ütles.

— Aga... tautas Madis wahela rääkida: see ei ole ifka üks-kõik, misukest ametit pidada. Mina tahan niijugust ametit, kus rahwaga kõffu puutuda, temale õpetuseks ja eeskujuks olla ja iht-lasi ennašt tõšta ning täiendada...

— Amet, kus rahwaga kõffu puutuks? Kas meeste või naistega?

Kuda... kõigiga... üleüldse... kõgeles Madis, kes ennašt nagu eksamil tundis olewat, kuid oma teadmatust ja rumalust avaldada kartis.

— Jäta need külapoisi unistused! kõhmas Lepamägi tõsiselt. Sihukesi kõiffegaseid ärikohte sina kui noor inimene praegu ei saa

pidada. Tahad naistega tegemist teha, hakka piimameheks; aga kui sulle meeste feltsfond armjan on, siis võta õllepood.

Madis kahjatses väga, et Lepamägi tema mõtetest ja püüetest aru ei saanud. Ta seletas, et ta mingit tööd teha ega äri pidada ei taha, vaid koguni midagi kõrgemat, paremat: ajakirjanikuks ... ehk jälle mabaluuletajana elama hakata.

— Ajakirjanikuks nad sind kõstrikooli tunnistusega wist ei võta, seletas Lepamägi asjalikult. Küll ma sulle kirjaniitun- nistuse pärast muretjen; esiteks aga võid pakifandjaks hakata.

— Pakifandjaks? Aga mina mõistan ometi luuletada! Baa- ra, siin on minu heftid ...

— Pane nd need heftid ära. Ka mina luuletan, kuid ma ei kirjuta oma laule ialgi paberile; see raiskaks liig palju aega ja paberit.

— Ei kirjuta üles! imestas Madis. Kudas see võimalik on?

— Väga lihtsalt. See on niisama kui peastrehkendamine, mida linnakohas tingimata tarwis on.

Madis waidles ja kahtles. Võitjaks jäi ikkagi äratundmine, et Lepamägi tark mees on ja et ta head nõu võib anda.

Noormees usaldas ennast oma õpetaja hoolde ega mõtnud kunagi eneseharimiseks ega rahwa kasuks midagi ette, enne kui ta Lepamäega läbi oli rääkinud. Ning Madise uus elu algas ikkagi pakifandimisega, nagu tema uus kasvataja heaks arwas.

Õfinistel päewadel kaebas poisj tihiti, et pakid raskesti olewat ja et ta kuidagi aru ei saawat, kuida nende kandmine edasipüüdmata noort inimest tema eesmärkidele ligemale viib või üleüldse inimesele au teeb. Aga Lepamägi mõistis Madist trööstida:

— Üllinimene on kõige esiteks kaamel, ütles Rietfchel ja seda piaksid sina, kes sa mõistuse poolest omasugustest peajagu kõrgem oled, aru saades tähele panema.

— Seda ma mõistan ja tean ammu! vastas Madis. Aga ma tahaksin ometi ...

— Lühja ka, mingi a g a ei ole enam waja.

Wastigi jahtusiwad Madise idealid ja waimustused ära ja ta astus ametis osawa Lepamäe juhatusel jõudsalt edasi. Päris üllinimlise kiirusega käis Madis pakifandja, jooksupoisi, poeselli seisukorrrast läbi ja oli paari aastaga kaine kaupmees. Ta oli oma ametis nii osaw ja eduwirk, et talle enam mütsakaid waja ei olnud. Kui ta oma kae peal kauplema hakkas, sai ta isalt oma oja kätte, suurendas sellega äri ja palgas endale pakifandja, kellele

ta niigi palju aega unistada ega luuletada ei lubanud kui Lepa-
mägi temale mõni aasta enne seda.

Nastad läksivad jälle mööda. Madis Wirumägi on mitme
maja omanik ja ühtlasi ka linnavolinik, ja Lepamägi on temale
paremaks sõbraks. Neil on nüüd täieste ühesugused arvamisjed
ja piiluded, wahe on ainult aastates, ja nad ei waidle enam ku-
nagi ühiskondliste asjade pärast.

Rahwa ägamine ja nurin, mis noort Madist kord äratas ja
nagu loomufunnil üht teed, mis mõitlusest läbi wabaduse poole
wiib, otsima ajas, jäi ajajooksul Madis Wirumäele mõeraks ja
wastifuks hääleks. Seäranis wastif ja wihasstaw oli talle see,
kui rahwa hulgaft kesgi temasuguseid ja nende omawalituslast
tegewuift terawalt arwustama tüffis.

W. B.

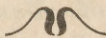
Üeldakse . . .

Üeldakse: „Ei õige hõlma
tohi keegi hakata;
õige mees wõib igas kohas
ümber käia keelmata“.

Aga kas on õige hõlmad
tõeste nõnda puutmata?
Tõsta üles omad silmad,
waata ümber hoolega!

Küll siis näed, et suurel kelmil
hõlmad terweks hoietud,
aga õige mehe hõlmad
puruks niruks rebitud . . .

A. Raudpea.

Hinrich Heine lauludest.

(Tõlked.)

I.

Kui teineteisest kaks sõpra
siin piaksivad lahkuma,
siis nuttes kätt nad andvad,
ja õhkavad otsata.

Kuid süügi me ei nutnud,
ei õhanud: „häda!“ ja „ah!“
kuid pisarad ja ohked
kõik tulid pärast kah.

II.

Ma nägin und ja nutsin,
ma nägin, et hauas sa;
kui ärkasin, pisarad jooksid
mu palgedelt ojana.

Ma nägin und ja nutsin,
ma nägin, et jätsid mind;
ma ärkasin üles, ja kaua
mull kibedalt nuttis rind.

Ma nägin und ja nutsin,
ma nägin, et heaks mulle jäid,
kuid ülesse ärgates ikka
weel pühkisid pisaraid.

III.

Kihwtised on minu laulud,
— kuis teisiti olla võib see? —
sest sina ju valasid kihvti
mu õitswasse elusse.

Kihwtised on minu laulud —
kuis teisiti olla võib see? —

ma kannan ju südames ussa,
ja sind, minu kallike.

IV.

Hommikul, kui tõusen, küsin:

„Tuleb täna ta?“

Õhtul pea ma longu lasen:

„Täna ei tuln'd ka“.

Õösel laman igatsedes

ärkvel, uneta;

päewad läbi unistades

ümbr hulgun ma.

V.

Kui enese walu teil kaebasin ma,

süis haigutus tükkis teil tulema;

kui aga ma panin ta laulusse,

süis tubliste teie mind kütsite.

VI.

Ära kuradit sa pilka:

lühike on elutee;

igawene põrgutuli, —

naljaasi pole see!

Maksa ruttu wõlad ära:

pikk on ju su elutee,

sellepärast mitu korda

laenama piad uueste.

A.

Orjade laul.

Laul mahamaetud õnnest
ja rüütud sügisenõmmest,
kus lilled on närtsinud, raul —
see on orjade laul.

Kus asuvad soovid mõttes,
mis jäädavalt vangi jäid;
kus elab igatsus hinges,
mis kannab ahelaid;
need helisewad sammudes waul —
see on orjade laul,

laul mahamaetud õnnest
ja wabaks saand needmisest!

*

Ja wärisewad südamed
ja tõusewad ahelates käed:

laul wabaks saand needmisest
on orjade laul!

K. Wibuane.

Wabadusetung.

Isiklik on rüüstamine,
isiklik on orjastus.

Wabadusetung on aga
ühiskondlik paleus.

Wabaduse wõitu näeksin
raudus, läbi wõrede,
haua kaldal, kui ma kaun
tühja igarikusse.

J. Lilienbach.

„Üleüldine Raamatukogu“.

Oma ja võeraste kirjanikkude valitud tööd.

Kõige odavam raamatuseeria.

Iga number — 16 harilikku raamatulehekülge selge trükiga lugemist — maksab 2 kop.,
kaksiknumber (32 lk) 4 kop., kolmiknumber (48 lk) 6 kop. jne.

Nõudke kõigist raamatukauplustest näha.
